

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

58. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2011/02

Tartalom

Ajánló

SZÁNTÓ Péter: **Befejezett, elkezdett és remélt fejlesztések**

Cikkek

BÁNKESZI Katalin – KOLTAY Klára: Mi újság a MOKKA háza táján? A közös katalógus továbbfejlesztése az Országos Dokumentumellátó Rendszer és a könyvtárak szolgálatában	47
TICHY-RÁCS Ádám: Kutatási projektek hasonlóság szerinti rangsorolása a Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszerben	57
VOIT Pál: Tigris a könyvtárban	62

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

Útikalauz a Googletenberg-galaxis stopposainak: hazai könyves alapmű az e-bookokról (Kerekes Pál: Az elektronikus könyv) (Ism.: Kiszl Péter).....	66
SEGBERT-ELBERT, Monika – FUEGI, David: A Mongol Nemzeti Könyvtár jövője (Ref.: Kovácsné Koreny Ágnes).....	68
CHEN, Hsin-liang: A Wikipedia távlatai a felsőoktatásban (Ref.: Naszádos Edit).....	71
HENSHAW, C. – SAVAGE-JONES, M.: Egy digitális könyvtár megvalósíthatósági tanulmánya (Ref.: Drótos László).....	75
CUMMINGS, Joel: Kézi mobileszközök használata és hatásuk a könyvtári szolgáltatásokra (Ref.: Naszádos Edit).....	79

Hírek

Új EBSCO adatbázis: Energy and Power Source • Az EBSCO és a Thompson Reuters megállapodása • Szövegfelolvasó az EBSCOhost adatbázisokban • Az EBSCO megvett két Sage adatbázist • Az EBSCO kiadta a World Textile adatbázist • A Gale kiadó új, In Context portfóliója • A Gale kiadó megjelentette a Making of Modern Law: Primary Sources, 1620–1926 adatbázist • A Proquest és a Condé Nast együttműködésében készül a Vogue Online • A Proquest elindította a Proquest Dialog szolgáltatást • A Springer továbbfejlesztette a SpringerLinket • A Springer új szolgáltatása: a SpringerOpen • A holt-tengeri tekercek már online is elérhetőek lesznek (Összeállította: Szántó Péter).....	81
--	----

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 58 • 2011/02

Summaries

BÁNKESZI, K. – KOLTAY, K.: What's the news around MOKKA? Enhancing the shared catalogue to serve the National Document Supply System and libraries 47

In November 2010 the development plans regarding the Hungarian National Shared Catalogue (MOKKA) started to be implemented. The authors report on the preparations, the tender process as well as the first steps following the announcement of the award of contract. Funding for the project comes from the grant won by the National Széchényi Library from TÁMOP (Social Renewal Operational Programme within the New Hungary Development Plan) funds, as part of further developing the National Document Supply System (ODR). To the transformation of MOKKA – its functional extension, modernisation, as well as preparation for the requirements of national document supply – special importance is attributed among the national library's development programmes funded from EU funds. At the same time, support to the cataloguing work of libraries will continue. As the current database has to be operated during development works, and the newly created records have to be integrated, the tasks related to MOKKA have practically doubled. The enterprise in charge of development needs frequent consultation opportunities, and work progress has to be monitored. It is hoped that, although the implementation period is rather short, the development work will successfully finish in 2011, and migration to the new system will take place smoothly.

TICHY-RÁCS, Á.: Ranking research projects by their similarity – a semantic service in the Hungarian Current Research Information System (HunCRIS).....57

HunCRIS has developed a new semantic application which allows calculation of the numeric value of similarity between any two projects. The paper describes the relevant algorithm by figures and explanations, and compares it to Boolean search solutions. In Boolean search the key expressions describing projects are searched among the items included in the search expression and their sub-terms in the thesaurus. The hits are typically ordered by non-search-relevant properties. The extent of similarity is calculated as the correlation between sets of key expressions and their super-terms in the thesaurus that describe the selected projects in the knowledge space. The projects can be ranked according to the metrics of similarity, or according to their relevance to a search expression. The service is available on the public site of HunCRIS.

VOIT, P.: E-government and libraries.....62

It would be important to place into libraries the client end of e-government and e-administration with access for citizens. This new function would make it possible, on the one hand, that library professionals prove their service-orientation in this new field bringing social esteem and benefit. On the other hand, concentrating the sources of e-administration in a well operating national network would work more efficiently than within other organizations. Libraries as cultural institutions would create a new community space which may serve the purposes of digital inclusion as well.

Mi újság a MOKKA háza táján? A közös katalógus továbbfejlesztése az Országos Dokumentumellátó Rendszer és a könyvtárak szolgálatában

A cikk írása idején – 2010 novemberében – megvalósítási fázisba lépett a MOKKA közös katalógus fejlesztése. Szót ejtünk a buktatókról és nehézségekről, amelyek eddig kísérték a projektet, és beszámolunk az előkészítő munkáról, a közbeszerzésről, valamint az eredményhirdetést követően elindított munka első lépéseiről.

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) nyertes TÁMOP pályázata az Országos Dokumentumellátó Rendszer (ODR) átfogó továbbfejlesztésének részeként nyújt anyagi háttérrel a közös katalógus megújításához. Az európai uniós forrásokból támogatott, egymást kiegészítő és erősítő, országos szintű könyvtári fejlesztési programok között fontos szerepet játszik a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) átalakítása, funkcióinak bővítése, működésének korszerűsítése, valamint – a könyvtárak feldolgozó munkájának támogatása mellett – a katalógus felkészítése az ODR szolgáltatás igényeinek a kielégítésére is.

Az OSZK pályázatának másik eleme – a katalógus bővítése 250 ezer rekorddal – szintén jelentős eredmény lesz, mind az OSZK állományának kereshetősége, mind a könyvtárak munkájának megkönnyítése miatt. A munkát külső vállalkozó bevonásával végezzük, az ellenőrzés gyakorlott könyvtárosok feladata. A projektben elkészülő rekordok (ellenőrzés után) napi rendszerességgel kerülnek be a közös katalógusba, vagyis szinte azonnal elérhetők a partnerkönyvtárak számára. A tervek szerint a projekt végéig (2011. március) mintegy 250 ezer tétellel gyarapodik a MOKKA katalógus az OSZK-ból érkező rekordok révén.

Természetesen a jelenlegi MOKKA rendszer a fejlesztés ideje alatt is folyamatosan fogadja az adatokat az eddigi és az újabb partnerkönyvtáraktól. Némileg nehezíti a munka szervezését, hogy a könyvtárak közül sokan vállalták a TÁMOP pályázat keretében a katalógusuk bővítését és a rekordok beadását a MOKKA adatbázisba. A vállalt rekordmennyiség betöltésére sort kell keríteni az új MOKKA adatbázis fejlesztése folyamán is. Mind az

OSZK-nak, mind a többi könyvtár pályázatának jövő év elejére, szinte azonos időszakban kell megvalósulnia, ezért a betöltésekkel nem várhatjuk meg, amíg az új rendszer teljes körűen elkészül, a rekordok átadásának igazolására a könyvtáraknak már előbb szükségük lehet. Igyekszünk gondoskodni arról, hogy az átállás a lehető legrövidebb idő alatt és zökkenőmentesen történjen, a jelenlegi rendszer pedig ezalatt zavartalanul működjön és képes legyen fogadni a rekordokat.

A fejlesztés előkészítése

Az előkészítő munkálatok során – 2010 elején – a felkért szakértők áttekintették a MOKKA korábbi dokumentumait, a megjelent szakmai cikkeket, és ezek figyelembe vételével állították össze azt a javaslatot, amely összefoglalta a jelenlegi helyzetet, valamint az elvárásokat a készülő új rendszerrel szemben. Igyekeztünk figyelembe venni a korábbi felmérésekben összegzett tapasztalatokat, észrevételeket.

A szakértők rendelkezésére bocsátottuk a MOKKA Egyesület által készített „*Megvalósíthatósági tanulmány a MOKKA projektről*” című dokumentumot, valamint a jelenlegi fejlesztő, az *eCorvina Kft.* által összeállított, „*Mit tud most a MOKKA és mik a tervezett fejlesztések?*” címet viselő táblázatot. A félreértések eloszlátása érdekében megerősítjük, hogy ez a két dokumentum nem az OSZK megrendelésére, nem a TÁMOP forrásokból és nem a szakértői csoport munkája keretében készült; ezeket a továbbfejlesztési javaslat készítői csak felhasználták a tájékozódáshoz, illetve a tagkönyvtárak véleményének megismeréséhez.

A *Könyvtári Intézet* munkatársai kérésünkre frissítették a közös katalógizálás válogatott bibliográfiáját, amely az intézet honlapján elérhetően szintén sokrétű információforrást jelent.

Ungváry Rudolf rendelkezésünkre bocsátott két munkaanyagot a besorolási adatok metaadat-formátumáról.

A szakértők között *Koltay Klára* (a MOKKA egyik projektvezetője) és *Keveházi Katalin* (a MOKKA-R projektvezetője) képviselték a jelenlegi közös katalógust, illetve a régi könyves MOKKA-t. Mindketten szinte végig közreműködtek a korábbi fejlesztésekben, és a működtetés terén is széles körű tapasztalataik vannak. *Bíró Szabolcs*, a korszerű felületek kialakításában, tartalomszolgáltatások fejlesztésében járatos fiatal szakember, az OSZK munkatársaként került a szakértői csoportba. Felkértünk egy külső, független szakértőt is *Burgermeister Zsolt* személyében, aki számos, hasonló nagyságrendű adatbázis fejlesztésében vett részt, korábban dolgozott könyvtárban, sőt a MOKKA közelében is, de jelenleg nem elkötelezett a könyvtári rendszereket fejlesztő csapatok egyikénél sem. Az *Oktatási és Kulturális Minisztériummal* egyeztetve a megyei könyvtárak képviselőiben *Tózsér Istvánné* vett részt a munkában. A MOKKA megújítása mellett a Köztársaság új alapokra helyezése is megtörténik, így a tervezésnél nem nélkülözhetjük Ungváry Rudolf segítségét, aki a téma kiváló ismerője.

Előzetes felmérés

2008-ban a MOKKA egyesület indított felmérést a tagkönyvtárak körében a közös katalógus használatáról és a fejlesztési javaslatokról. A válaszokból látható, hogy nehézséget jelent a MOKKA és az ODR adatbázis kettőssége, valamint hiányolják a használók az egyéb dokumentumtípusok, például a folyóiratok, a digitális tartalmak kereshetőségét és a besorolási adatok központi kezelését.

A használati statisztikákat vizsgálva látjuk, hogy az egyik lényeges funkcióról, a le- és feltöltésről nincs megfelelő adat, mivel a Z39.50-es kapcsolat során nem lehet egyértelműen azonosítani, hogy csak megjelenítették vagy le is töltötték a rekordokat. Éppen ezért az is a megoldásra váró feladatok közé tartozik, hogy szélesítsük a statisztikailag mérhető adatok körét. Ezen a téren történt némi előrelépés, de a jelenleginél részletesebb adatokra lenne szükség, és a betöltő könyvtár által könnyen

áttekinthető, kezelhető formában kell ezeket megjeleníteni.

A *Debreceni Egyetem* 2009-ben vizsgálta az ODR-t használó könyvtárak körében a közös katalógus könyvtárközi kölcsönzésre irányuló használatát. A megkérdezett 260 könyvtár 59%-ának vannak rekordjai a MOKKA-ban, de az állományuknak csak egy része található meg a katalógusban, viszont szinte mindannyian a leggyakrabban a MOKKA-t használják lelőhelykeresésre.

A továbbfejlesztési javaslat készítése során *Tózsér Istvánné* vezetésével is készült egy online felmérés, amely az ODR-ben nevesített 55 intézmény körében vizsgálta a leendő tagkönyvtárak informatikai helyzetét és katalógizálási szokásait. Bár a könyvtárak többsége szabványos formában készíti el a katalógustételeket, mégis találunk eltérő katalógizálási szokásokat, amelyek a közös adatbázisba töltéskor válnak igazán láthatóvá, és okoznak egységesítési gondokat.

A válaszokból látható, hogy az ODR könyvtárai többségükben eCorvina, HunTéka és Aleph rendszert használnak, a többi IKR csak kis számban fordul elő ebben a körben. Az adatok feltártsága 67%-os, és elsősorban a könyvvállományokra terjed ki. A könyvtárak háromnegyede végez analitikus feltárást is, így a jövőben az ebből adódó lehetőségeket érdemes jobban kihasználni, bár figyelembe kell venni, hogy az analitika készítése nem egységes szemlélettel történik. Hasonlóan problémát jelent az eltérő kötetkezelés is, amire a jelek szerint a központi adatbázisban célszerű megoldást találni, hiszen nem várható el, hogy a könyvtárak visszamenőlegesen alakítsák át kötetkezelési gyakorlatukat.

Az informatikai háttér nagyon vegyes képet mutat. A legtöbb esetben saját informatikussal dolgoznak, de több helyen a szállító végzi a feltöltéssel kapcsolatos teendőket. Ez önmagában nem baj, csak jelzi, hogy az integrált könyvtári rendszerek szállítóival is szoros együttműködésre van szükség, ha korszerűsíteni kívánjuk a le- és feltöltés módját, már csak azért is, mert a megkérdezett könyvtárak 43%-a közvetlenül a saját rendszeréből tölti fel az adatokat. (Erre egyébként növekvő igény van, teljes joggal, hiszen ez könnyíti a feldolgozó munkáját és naprakésszé teszi a rekordok megjelenését a közös katalógusban.) Az OAI alapú betöltést is szívesen vennék a könyvtárak, ez szerepel is a fejlesztési tervben.

Rekordforrásként a megkérdezettek 70%-a használja a MOKKA-t, de éppen az egységes feldolgozás érdekében ezt az arányt szeretnénk növelni. Sokan arra hivatkoztak, hogy még nem találják meg a rekordokat, amikor a beérkezett könyvet szeretnék leírni, így nincs mód az áttemelésre. Ezen a helyzeten remélhetőleg javítani fog az a tény, hogy az OSZK-ban az utóbbi időben a korábbihoz képest gyorsabb az új könyvek feldolgozása, és az elkészült adatok napi rendszerességgel kerülnek a központi adatbázisba.

Többen hiányolták, hogy nincs megfelelő információ arról, hány rekord esett ki a szűrőkön és a hibellenőrzésen. Az új rendszerben ezekhez részletes adatokat fogunk szolgáltatni, ami remélhetőleg a rekordok minőségének javításához is hozzájárulhat.

Összefoglalóan azt mondhatjuk el a felmérés eredményeként, hogy a könyvtárak olyan nyitott rendszert szeretnének használni, amelyhez csatlakozhat minden szolgáltató könyvtár, függetlenül attól, hogy milyen integrált rendszert használ saját céljaira. A rendszer legyen rugalmas és naprakész, valamint könnyen használható a rekordcserék szempontjából. Stabílan működjön, gyors legyen a lekérdezés és központi adatbázis-háttér álljon rendelkezésre a besorolási adatok kezeléséhez. Jogos igény, hogy legyen aktívabb kapcsolat a könyvtárak és a központi rendszer működtetői között.

Nemzetközi kitekintés

A rendszerfejlesztés irányelveinek meghatározására áttekintettük a nemzetközi példákat, alternatív megoldási lehetőségeket. Keveházi Katalin készített összeállítást, melynek főbb szempontjai a következők voltak:

- a könyvtárak tekintetében azt vizsgáltuk, hogy a közös katalógust vagy a közös lekérdezést választották-e, valamint, hogy mit tettek a szabványosítás és az egységesítés érdekében,
- a felhasználó szempontjából a vizsgálódás tárgya a megjelenítés, a felület, a szolgáltatások kialakítása volt,
- továbbá megnéztük a könyvtárközi kölcsönzési lehetőségeket.

Vizsgáltuk a 170 könyvtárat tömörítő svéd *LIBRIS* rendszert, amelynek érdekessége, hogy a katalógizálás a központi adatbázisban történik, és onnan emelik át a rekordokat a helyi rendszerekbe. Izlan-

don a *Gegnir* rendszer segíti az egységes, közös katalógizálást. A dániai *DanBib* és *bibliothek.dk* rendszereket néztük meg, míg Németországban a *Verbundkatalog*-okat, amelyek a tartományok szintjén látnak el hasonló szerepet. Közös lekérdezőfelületet működtet a *KOBV (Kooperative Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg)*, míg a cseh *Souborný katalog České republiky* esetében közös adatbázis épül. Ausztriában 75 tagintézmény csatlakozott a közös adatbázishoz, melyet online katalógizálással építenek. A volt Jugoszlávia területén működő könyvtárak saját adatbázisukban hozzák létre a rekordokat, melyek automatikusan kerülnek be a *COBISS* katalógusba, és ezen keresztül a könyvtárközi kölcsönzés is megoldott.

Ami a besorolási adatok egységesítését illeti, követendő példa, hogy Németországban a nemzeti könyvtár kezeli a személy-, és testületi nevek, valamint a tárgyszavak adatbázisát – ezek használata kötelező a tagkönyvtárakra nézve. A cseh közös katalógus és a *COBISS* mögött is központi besorolási adatbázis van.

A MOKKA esetében is újra felmerült, hogy közös adatbázissal vagy közös kereséssel dolgozzunk-e. Az érvek a központi adatbázis mellett szóltak, és a besorolási adatok kezelését is központosítottan érdemes megoldani, mert ez az egységesítés egyik fontos alapja. Figyelembe kell venni a *VIAF (Virtual International Authority File)* kezdeményezést is, mely a nemzeti könyvtárak összefogásával az egységesített nemzeti besorolási adatok közös webes elérhetőségén dolgozik.

Keresőfelületek

A külföldi katalógusok online keresőfelületén szinte mindenhol kifinomult lehetőségekkel találkozunk. A böngészés mellett általában egyszerű és összetett keresési lehetőségek állnak a felhasználók rendelkezésére. Jó szolgálatot tesz (ahol van) a kereséstörténet tárolása, illetve a találatok szűkítési lehetősége. A találati listák rendezhetősége is hasznos lehet. Az *FRBR* kínálja lehetőségeket is több helyen használják, igaz többnyire kísérleti jelleggel.

A rekordkapcsolatok kezelése és az analitikus információk (részdokumentumokról készített tételek) tárolása újabb lehetőségeket jelent a keresésnél – ezen a téren még fejlesztésre van szükség a MOKKA esetében. A többkötetes kiadványok és más rekordkapcsolatok kezelése a jelenlegi rendszerben még nem megnyugtatóan megoldott, mint

ahogy az analitika előnyeinek kihasználása terén is van teendő. Igaz, ehhez az is kell, hogy a könyvtárak egységes szemlélettel kezeljék a többkötetes kiadványokat, és a feldolgozás során rögzítsék az analitikus információkat is, szintén egyeztetett elvek alapján. A feldolgozás egységesítésében a MOKKA-nak is szerepet kell vállalnia.

Könyvtárközi kölcsönzés

A közös katalógusok és a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások szinte mindenhol összekapcsolódnak: a katalógusból indítható a dokumentumkérés. A példányadatok központi tárolására is van példa, míg a státuszinformációkat aktuálisan célszerű lekérdezni.

A MOKKA is hasonló működési elvet valósít meg az ODR szolgáltatás rugalmassága érdekében. A bibliográfiai és lelőhelyadatok begyűjtése a közös katalógusban történik, amely egyúttal az ODR szolgáltatás alapja is lesz. A példánytár elsősorban a dokumentumforgalmazás célját szolgálja. Az aktuális státuszadatok lekérdezése az ODR-en belül történik. A könyvtárakról szóló információkat tartalmazó adatbázis mind a közös katalógushoz, mind az ODR szolgáltatáshoz szükséges. A könyvtárak saját maguk tarthatják karban az adataikat a jelszóval védett adminisztrációs felületen, valamint itt kísérhetik majd figyelemmel saját rekordjaik sorsát is. Közvetlen, online katalogizálásra is lehetőséget nyújt az új MOKKA, így akár a közös katalógusban is – a központi eszközök használatával – létrehozható az új rekord, amit azonnal le is lehet tölteni a saját adatbázisba.

A nemzetközi gyakorlat mellett röviden összegeztük a hazai kezdeményezéseket is. A cikkadatbázisok és egyéb területi vagy országos adatbázisok működésének és használatának tapasztalatait is hasznosíthatjuk a fejlesztés során.

Technológiai ajánlások

Burgermeister Zsolt és Koltay Klára irányításával és hathatós közreműködésével áttekintettük, hogy a jelenlegi funkciók mennyire felelnek meg az igényeknek, működésük igazodik-e a változó lehetőségekhez, milyen átalakításokra van szükség a rendszer rugalmasabbá tételéhez, milyen új szolgáltatásokat kell kialakítani a hatékonyabb visszakeresés és az egységes feldolgozás érdekében, milyen elvárásoknak kell megfelelni, tekintve, hogy ez lesz a könyvtárközi kölcsönzés alapadatbázisa.

Döntés született arról, hogy a közös katalógus rendszerének stabilitása, zavartalan működése érdekében három, fizikailag és különböző helyen működő szerver fogja ellátni a feladatokat. Az OSZK MOKKA szervere adott, mivel a nemzeti könyvtárnak (lévén Közép-Magyarországon működő intézmény) nincs lehetősége az EU-s források felhasználásával informatikai eszközök vásárlására. Szegeden az elnyert TIOP pályázati források lehetővé tették, hogy a közös katalógus céljaira szervert vásároljon a *Szegedi Tudományegyetem* könyvtára. Ezen a szerveren történhet a rendszerfejlesztés és az egyéb háttérmunkálatok, amelyek így nem veszélyeztetik a folyamatos szolgáltatást, nem terhelik a szolgáltató szerver erőforrásait. Másik partnerünk, a *Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára* valósítja meg a közös katalógust bázisként használó ODR szolgáltatást, amelynek továbbfejlesztése, korszerűsítése a MOKKA megújításával párhuzamosan zajlik. Debrecenben is TIOP források tették lehetővé a megfelelő hardverkörnyezet kialakítását. Az ott üzembe helyezett szerveren állandóan friss tükörmásolat lesz a MOKKA adatbázisról, így gyors elérés áll rendelkezésre a kereséshez, illetve a könyvtárközi kérések kezeléséhez. Kritikus esetben ez a másolat léphet az esetleg kieső szolgáltatás helyébe, így remélhetőleg egy hosszabb leállás sem fogja akadályozni a könyvtárakat a közös adatbázis használatában.

Célkitűzések

Az adatbázis és a ráépülő szolgáltatásrendszer többcélú:

- egységesített, ellenőrzött rekordforrást nyújt a könyvtárak számára,
- közös felületen teszi elérhetővé, kereshetővé több könyvtári katalógus tartalmát,
- pontos, karbantartott lelőhely-információkkal szolgál a dokumentumokról,
- kiszolgálja az ODR igényeit,
- egy pontos keresési lehetőséget ad az olvasóknak a projektben részt vevő könyvtárak katalógusához.

A tervezett fejlesztések tartalma és iránya:

- a MOKKA szolgáltatásainak egységes rendszerben, minőségi alapon történő fejlesztése;
- az ODR könyvtárak teljes körének bevonása a közös katalogizálásba, az egységes elvek mentén történő adatbázis-építésbe;
- korszerű szolgáltatási felület kialakítása, mely egyaránt képes a felhasználói igények kielégítésére.

sére és a könyvtárak által támasztott elvárások teljesítésére;

- esélyegyenlőség növelését célzó fejlesztések megvalósítása;
- nyílt interfészek kialakítása, melyeken keresztül lehetővé válik más, új szolgáltatások megvalósítása és az adatok sokoldalú hasznosítása.

Mint már fentebb írtuk, a betöltő rendszer rugalmasabb lesz, törekszünk arra, hogy minél kevesebb beavatkozással, lehetőség szerint ellenőrzötten és automatizáltan történhessen a könyvtárakból a betöltés és a rekordok hasznosításához megkönnyítsük az adatok átemelését a helyi adatbázisokba vagy más rendszerekbe.

Egy ponton gyűjtjük be az adatokat mind a közös katalógus, mind az ODR szükségleteinek megfelelően. Ennek érdekében szorosan együttműködünk a debreceni projekt tervezőivel és megvalósítóival.

Informatikai háttér

Az informatikai környezetnek biztonságosan, stabilan kell működnie, amelyhez a lehetőségeket és az elvárásokat nagy vonalakban fogalmazzuk meg a javaslatban, a részleteket pedig a rendszertervben dolgozzuk ki, hasonlóan a többi részfeladathoz.

A szakértők nem nevezték meg, hogy milyen adatbázis-kezelő rendszert kell alkalmazni, hiszen ez nagymértékben függ attól is, hogy a közbeszerzésen nyertes pályázóval milyen megoldást dolgozunk ki, de a javaslat megfogalmazta, hogy milyen kritériumoknak kell megfelelnie a készülő alkalmazásnak. Mivel az OSZK-nak nincs lehetősége kész rendszer megvásárlására és a feladat is kellően speciális, a leendő szállítónak kell gondoskodnia az esetlegesen szükséges licencekről.

Az adatbázisban jelenleg elérhető több mint 3,5 millió rekord várhatóan megduplázódik, mert újabb könyvtárak csatlakoztatására van szükség, ha az ODR rendszert teljes körűen ki kell szolgálni. Mivel ez az adatbázis lép az eddigi ODR rendszer helyébe is, a katalógus használata növekedni fog, s a fokozott igénybevétel eredményeképpen nagyszámú, egyidejű lekérdezés kiszolgálására kell számítani. Az eddigihez képest lényegesen nagyobb terhelésre kell felkészíteni tehát a rendszert és folyamatosan figyelni kell az erőforrások rendelkezésre állását.

Az adatformátum tekintetében szabványos megoldást kell alkalmazni. A könyvtári gyakorlatnak megfelelően a HUNMARC és a MARC21 formátumokat kell használni és az NPA rekordok és állományinformációk befogadása kapcsán fel kell készülni a bibliográfiai rekordba ágyazott állomány- és példányinformációk kezelésére is. A jövőben nemcsak a könyvek adatainak fogadására, hanem más dokumentumtípusok kezelésére is alkalmassá tesszük a rendszert, ami a dokumentumforgalmazás sokoldalú támogatása érdekében is elengedhetetlen. Hasonló okból az eddiginél részletesebb lelőhely- és példányinformációt kell szolgáltatni, kezelni kell a rekordkapcsolatokat és az analitikus rekordok adatait.

Az eltérő katalogizálási szokásokból adódó problémákat részben a szolgáltató könyvtár oldalán, részben a központi rendszerben kell megoldani, amihez részletes egyeztetésre és szoros együttműködésre van szükség. A szükséges konverziók elvégzésére mindkét irányban figyelni kell, mind a feltöltéskor, mind a letöltéskor.

Az adatok biztonsága érdekében újra kell gondolni a mentési rendszert is, különös tekintettel arra, hogy három szerver együttműködésével kell gondoskodni a szolgáltatásról. A gyakori inkrementális mentések mellett a debreceni, folyamatosan aktuálisan tartott másolat is egyfajta biztonságot jelent, de szükség van a teljes adatbázis rendszeres, a szervertől független, távoli hordozóra mentésére is. A mentési stratégiát ugyancsak a rendszertervben fogalmazzuk meg részletesen, mint ahogy az esetlegesen szükségessé váló rendszer-visszaállítás menetére vonatkozóan is pontos előírást kell készíteni. Kritikus helyzet esetére „katasztrófaterv”-ben rögzítjük a szükséges intézkedéseket. A dokumentáció részeként üzemeltetési leírás is készül.

Az adatbázist különböző hozzáférésekkel rendelkező felhasználói csoportok fogják használni, számukra is megfelelő kézikönyvek készülnek. A partnerkönyvtárak saját felületen kezelhetik az adataikat, és itt tekinthetik meg a szolgáltatásaikról szóló információkat, valamint a rekordjaik betöltésére vonatkozó visszajelzéseket. A hozzáférési jogosultságok módosítása, és az egyes könyvtárak állományának betöltését érintő sajátosságok kezelése csak a legmagasabb szintű hozzáféréssel rendelkező „admin” felhasználóként belépve lesz lehetséges.

Adatbetöltés

A legkényelmesebb megoldás az online adatbevitel, illetve a helyi adatbázisból közvetlen küldés a MOKKA-ba a rekord létrehozásakor és mentésekor. Ha erre valamilyen okból nincs lehetőség, akkor Z39.50-es kapcsolattal, vagy OAI-n keresztül begyűjthetők a rekordok. Az aratást kezdeményezheti a központi adatbázis, de az is lehetséges, hogy a küldő oldalról indítják a rekordátvitelt. (Mód van köteget és egyedi feltöltésre egyaránt.) A MOKKA-nak többféle lehetőséget is biztosítania kell partnerei számára. Az adatbázis MARC21, Dublin Core, Qualified Dublin Core vagy MARCXML formátumban tudja fogadni a rekordokat, MARC-8/ANSEL vagy UTF-8 kódolással.

A beérkezett rekordokon ellenőrzések futnak le, miközben az elfogadásról, illetve visszautasításról visszajelzés készül az okok megjelölésével. Az egységesítést célzó átalakítások után megtörténik a duplumösszevonás. A bibliográfiai és besorolási adatok, valamint a példányinformációk naplózottan töltődnek be az adatbázisba.

Speciálisan kell kezelni, ha egy rekordra törlési kérés érkezik. Az egyedi törlés valójában a központi adatbázisban a leőhely törlésével egyenértékű, hiszen a rekordra még szükség lehet. Mindemellett kezelni kell azt az esetet, ha egy rekordban egyetlen leőhely van, és azt törölni kell, vagyis a rekord leőhely-információ nélkül marad. Előfordulhat, hogy egy teljes betöltés törlését kell megoldani (főként batch feltöltés esetén), és fel kell készülni arra is, hogy esetleg egy könyvtár teljes állományát törölni kell valamilyen okból.

Nemcsak a feltöltés, de a letöltés is többféle formátumban és kódolással lehetséges, akár rekordonként, akár csoportosan. A kiválasztott rekordok letölthetők vagy e-mailben továbbíthatók.

Besorolási adatok

A közös katalógusban minden bibliográfiai rekordnak besorolási rekordokhoz kell kapcsolódnia. Fel kell készülni a több forrásból származó besorolási rekordkészlet karbantartására, egységesítésére, duplumszűrésére és szolgáltatására.

A MOKKA az eddignél több forrásból fog besorolási adatokat fogadni, és megtörténik a Köztarusz összekapcsolása is a közös katalógussal. Megoldjuk a besorolási adatok folyamatos frissen tartását, letölthetőségét, illetve használatát katalógizálás

közben, ezzel támogatva a besorolási adatok egységesítését.

A tárgyszavakat a kereséskor is megjelenítjük és használatukkal lehetőséget adunk a találati lista tematikus szűkítésére. A tárgyszavak között is lehet keresést folytatni.

Olvasói szolgáltatások

Az olvasók részére továbbra is szabadon kereshető lesz a közös adatbázis, de a jelenlegi lehetőségekhez képest kibővült funkciókkal. A webfelület korszerűbbre cseréljük, mind látványában, mind szolgáltatásaiban. A keresőkérdést ékezet nélkül is lehet futtatni. A találatokat rövid és hosszú megjelenítéssel, illetve cédulaformátumban lehet kérni. A találati listák rendezhetők és elmenthetők lesznek. A leíró adatokat több formátumban át lehet majd emelni bibliográfiagyűjtő szolgáltatásokba. Kifinomult tárgyszavas keresést teszünk lehetővé. OpenURL alkalmazásával a keresés kiterjeszhető külső adatbázisokra is. A felhasználókat sűgök segítik a lehetőségek széles körű kihasználásában.

Közvetlen átlépést biztosítunk a helyi adatbázisokba az aktuális státuszinformációk lekérdezésére. Igény esetén a találati listából egy kattintással át lehet lépni a dokumentumforgalmazást vezérlő ODR rendszerbe.

Úgy alakítjuk ki a webfelületet, hogy egy helyen minden szükséges információ elérhető legyen, beleértve a könyvtárakra vonatkozó, a csatlakozáshoz szükséges tudnivalókat is.

Sokrétű statisztikai kimutatásból lehet majd tájékozódni a használatról, a keresések eredményességéről, a legkeresettebb könyvekről és további adatokról.

Kapcsolat a könyvtárakkal

Partnereink számára jelszóval védett saját „admin” felületet biztosítunk, ahol nemcsak az elérhetőségre és a szolgáltatáspolitikára vonatkozó adataikat módosíthatják, hanem megtekinthetik a rekordjaik betöltésével kapcsolatos információkat és a használati statisztikákat is.

Hibabejelentésre a jelenleg is működő bugzilla rendszert használjuk, melyen keresztül jelezhetik a könyvtárak, ha a rendszer működésében hibát észlelnek. A szupportszerződésben rögzített mó-

don a hibák javítása a lehető leghamarabb megtörténik.

Kapcsolat más adatbázisokkal

Első és legfontosabb feladat az ODR szolgáltatáshoz való kapcsolódás. A közös betöltő rendszer a MOKKA adatbázisban gyűjti össze a bibliográfiai és lelőhely adatokat, valamint a példányinformációkat, és osztja szét az adatbázis különböző elemei között.

A közös katalógust fel kell készíteni arra is, hogy folyóirat-állományokról adatokat fogadjon a *Nemzeti Periodika Adatbázis* számára.

A rekordokat lehetőség szerint ki kell egészíteni teljes szövegű tartalmakra (MEK, cikkarchívum, digitális tartalomtárak stb.) mutató URL-ekkel.

A folyóiratok kezelésénél az ODR szempontjából az analitikus információk tárolása és szolgáltatása fontos szerepet kap. A készülő „cikkarchívum” bekapcsolása a keresésébe jelentős hozzáadott értéket képvisel a szolgáltatásoldalon.

A fentiekben nem tértünk ki a tervezett fejlesztés minden részletére, csupán áttekintést adunk a tervekről, mivel az elvárásokat megfogalmazó szakértői javaslat teljes szövege elérhető a Könyvtári Intézet honlapján.

A közbeszerzési eljárásról

Az OSZK TÁMOP pályázata során három nagyobb közbeszerzési eljárást folytatott. Ezek egyike a MOKKA és a Köztaurusz továbbfejlesztésére fogalmazott meg ajánlati felhívást.

A felhívás összeállításakor és az alkalmassági kritériumok meghatározásakor szem előtt tartottuk, hogy egy igen átfogó, sokoldalú problémát megoldó rendszer kifejlesztéséhez mindenképpen olyan partnert kell keresnünk, aki megfelelő gyakorlati tapasztalattal és referenciákkal rendelkezik, valamint kellően felvértezett egy ilyen mértékű fejlesztéshez szükséges szakértelemmel, szakemberekkel. Mindenképpen biztosítékot szeretnénk volna kapni arra nézve, hogy a leendő partner megfelelő erőforrás-háttérrel rendelkezik a tervezett fejlesztés biztonságos megvalósításához. Az sem mellékes, hogy mennyire tőkeerős a kiválasztott partner, hiszen a pályázat utófinanszírozott, tehát a vállal-

kozó számára is komoly anyagi megterhelést jelent a megvalósítás ideje alatt.

A felhívásban két feladatot neveztünk meg (egy kiírás keretében), amelyekre együtt vagy akár külön-külön is lehetett ajánlatot adni:

1. rész: Komplex könyvtári informatikai megoldás – a MOKKA közös katalógus rendszer szállítása, fejlesztése, testre szabása, támogatása és oktatása;
2. rész: A Köztaurusz rendszer fejlesztése és a MOKKA közös katalógussal történő összekapcsolása.

A felhívásban megadtuk a rendelkezésre álló fedezet nagyságát, amely a MOKKA esetében 47 millió forint, a Köztaurusz esetében 8 millió forint volt. Mindkét rész esetében 2011. február 28-ai teljesítést kértünk.

Itt el kell mondanunk, hogy a közbeszerzési felhívás megjelenése többszörös késedelmet szenvedett. A TÁMOP pályázatunkban az első negyedévre terveztük a megvalósítási javaslat elkészítését, és a közbeszerzés előkészítését, majd a második negyedévre magának a nyílt, uniós eljárásnak a lefolytatását. Ez utóbbira – egyeztetési nehézségek és más, külső körülmények miatt – csak jelentős késéssel került sor: a felhívás augusztus 9-én jelent meg. A dokumentációt a szeptember 20-ai határidőig hárman vásárolták meg, de végül csak két pályázat érkezett be. Az egyik az IQSys Zrt.-től, a másik az eCorvina Kft. és a Monguz Kft. konzorciumától.

Az ajánlatokat közbeszerzési szakértő vizsgálta meg teljességi szempontból, majd az OSZK által felkért szakértők (Bánkeszi Katalin, Burgermeister Zsolt, *Horváth Ádám*, Koltay Klára, Ungváry Rudolf és *Vonderviszt Lajos*) bírálták el. A megadott szempontok alapján megállapított és az ajánlati ár mértékétől függő pontozás alapján a konzorcium lett az eljárás nyertese. A szerződéskötés október 25-én történt az OSZK-ban, és azonnal meg is kezdődött a munka.

A konzorcium szakemberei és az OSZK által felkért munkatársak közösen munkálkodnak a részletes rendszerterv kidolgozásán. Az első egy hónapot (2010. november végéig) a tervezésre szántuk, de az előkészítő munkálatok már elkezdődtek. Megtörtént a feladatok elosztása a konzorcium két tagja között. A Köztaurusz rendszerfejlesztésével a 10%-nál nagyobb mértékben részesedő, alvállal-

kozóként közreműködő MTA SZTAKI szakemberei foglalkoznak.

A közbeszerzési eljárás csúszása miatt elképzelhető, hogy határidő-módosításra lesz szükség, erről majd a tervezési szakasz végén döntünk.

A rendszertervet egy erre a célra telepített wiki-rendszerben hozzuk létre. Amint elkészül a dokumentum, közzétesszük és várjuk a véleményeket. Gördülő tervezéssel dolgozunk, a szükséges változtatásokat menet közben is tudjuk érvényesíteni. Feszített tempóban kell dolgoznunk, de reméljük, hogy az eredmény a könyvtárak megelegedésére szolgál majd.

A jelenlegi MOKKA és a könyvtárak TÁMOP kötelezettségei

A fentiekben vázolt fejlesztés alatt a jelenlegi MOKKA adatbázis természetesen folyamatosan üzemel az adatbázis-migrálás idején kialakított keretek között. Bár a technikai feltételeken jelentősebb módosítás azóta nem történt és nem is várható már, az adatbázis tartalma folyamatosan bővül.

Jelenleg 12 könyvtár van kurrens feltöltő státuszban, ami azt jelenti, hogy bármikor küldenek rekordokat a MOKKA-ba, azok minden késlekedés nélkül, automatikusan bekerülnek az adatbázisba. Közöttük vannak Corvina, HUNTEKA és OLIB rendszereket használó könyvtárak. A 12 könyvtár közül 7-8 napi rendszerességgel küld akár több száz bibliográfiai és besorolási rekordot a MOKKA-

ba. Ki kell emelni, hogy ezekkel a feltöltésekkel a frissen kiadott dokumentumok mellett jelentősen gyarapszik a 20. század eleji és még korábbi rekordállomány is, az OSZK és más könyvtárak retrokonverziójának köszönhetően (1., 2. táblázat).

A többi könyvtár jelenleg alkalmankénti feltöltéssel gyarapítja rekordállományát a MOKKA-ban. Az ő esetükben is szorgalmaznánk, különösen a fent említett három rendszert használók körében, hogy akár még a jelenlegi MOKKA működésének idején, lehetőség szerint álljanak rá az erőforrásokat kímélő automatikus betöltésre.

A MOKKA adatbázisnak fontos feladatai vannak a fejlesztési időszakban is: a retrospektív konverziót folytató könyvtárak erőteljesen igénybe veszik a már feltöltött rekordállományt. Az ODR fejlesztést előkészítő felmérés során a MOKKA-t az ODR adatbázisa mellett a leggyakrabban használt lelőhelyinformáció-forrásként jelölték meg a könyvtárak.

Speciális kívánalmat támaszt ebben az időszakban a MOKKA adatbázissal szemben, hogy az egyes könyvtárak TÁMOP pályázatainak teljesítménymutatói között szerepel az ODR számára leadott rekordok száma. Mivel a központi fejlesztések a MOKKA bibliográfiai bázisán alapuló országos lelőhely- és dokumentumszolgáltatás megvalósítását tűzik ki célul, ez már ebben a fázisban is azt jelenti, hogy a lelőhely-szolgáltatás számára rekordokat ígérő könyvtáraknak is a MOKKA-ba kell eljuttatniuk a rekordjaikat. Ezek a feltöltések is a MOKKA-ban megszokott módon kezelhetők.

1. táblázat

Rekordszám-növekedés a MOKKA adatbázisban

	2010.01.25.	2010.04.14.	2010.05.04.	2010.10.10.	2010.11.22.
Rekordszám	3 353 288	3 413 462	3 427 235	3 534 773	3 566 762
Példányszám	6 064 925	6 156 449	6 177 803	6 340 350	6 379 847

2. táblázat

Rekordszám megoszlás kiadási dátumok szerint

Kiadási év	– 1600	1601– 1700	1701– 1800	1801– 1850	1851– 1900	1901– 1950	1951– 2000	2001–
Rekordszám	4113	6637	25 258	31 775	129 130	424 141	2 325 625	552 324

A feltöltést mindenképpen tesztrekordok küldése előzi meg. Olyan rekordcsomagot kérünk, amelyben minden, a könyvtár által a MOKKA-ba szánt dokumentumtípus szerepel, illetve példákat találunk a könyvtár kötetkezelésére, lelőhelykezelésére, a tárgyi feltárás módjára, és az analitikák, illetve a példányspecifikus megjegyzések kódolására (ha ilyen jellegű információkat is küld a könyvtár). Ha egy könyvtár különféle forrásból származó rekordokat kíván a MOKKA-ba tölteni (pl. korábbi rendszeréből konvertált és az új rendszerben keletkezett rekordok), fontos, hogy a tesztcsomagban mindegyik típusból legyen példa. A rekordcsomag (ideális esetben már a MOKKA-ba küldendő rekordok nagy tömegű) előállítását előtt érdemes átnézni a MOKKA honlapján található útmutatókat, leírásokat.¹

A tesztrekordokat a MOKKA katalogizáló szakembere átnézi, ellenőrzi. Szükség esetén bizonyos, elsősorban a működés számára fontos pontokon visszamenőleges rekordmódosításokat kérünk a könyvtárártól, vagy abban tudunk megállapodni, hogy bizonyos típusú rekordokat egyelőre a könyvtár ne küldjön a MOKKA-ba; más esetekben megbeszéljük, hogy a későbbiekben keletkező leírások vonatkozásában milyen módosításokat ajánl a MOKKA.

Annak ellenére, hogy a MOKKA többféle kötetkezelést támogat,² ez az egyik kritikus pont azoknak az adatbázisoknak az esetében, amelyek minden kötetet önálló rekordban írnak le, és nem készítenek róluk közös rekordot.

Azt is fontos hangsúlyozni, hogy a MOKKA és a jövőben ráépülő ODR példánytár csak akkor tud pontos lelőhely-információkat szolgáltatni, ha szabványosan és egyértelműen kódoljuk a lelőhelyeket. Mindenképpen figyelni kell arra, hogy a beérkező rekordok tartalmazzák a településnév-rövidítésből és számokból képzett, az OSZK által nyilvántartott könyvtárkódot. Az ODR is ezekkel a kódokkal dolgozik, így minden, az ODR-t valamilyen szinten használó könyvtár ismeri őket. A kódokat egyébként az OSZK Könyvtárkód-feloldó adatbázisában³ vagy az ODR Könyvtárnyilvántartásában⁴ lehet ellenőrizni, lekeresni. A kóddal még nem rendelkező intézmények közvetlenül az OSZK-tól vagy az ODR szolgáltatáson keresztül kérhetnek szabványos lelőhelykódokat. Tapasztalataink szerint leginkább a kistérségi közös katalógusként működő megyei könyvtári adatbázisok esetében kell erre különösen odafigyelni.

A tesztrekordok alapján az első ellenőrzött betöltés során alakul ki az is, hogy a MOKKA a későbbiekben hogyan fogadja majd a könyvtár rekordjait. A MOKKA minden rekordon ellenőrzéseket végez, amelyek alapján fogadja vagy visszautasítja a rekordot. Ebben a lépcsőben is kiderülhetnek még olyan problémák, amelyek a rekordok további módosítását teszik szükségessé a betöltés előtt.

A MOKKA minden feltöltésre elfogadott rekordon különféle átalakításokat végez az adatbázisba töltés előtt: kódokkal, azonosítókkal látja el, szisztematikus átalakításokat hajt végre, bizonyos mezőket töröl, a helyi adatbázisra jellemző rekordkapcsolatokat lebontja és újraépíti a MOKKA adatbázis számára, szükség esetén MARC konverziót és duplumösszevonást végez. Az átalakítások közül némelyik minden MOKKA-ba érkező rekordon végbemegy, mások a rekordokat küldő könyvtári rendszerek szerint változnak. Néha előfordulnak olyan átalakítások is, amelyeket csak egy adott könyvtár esetében alkalmaz a MOKKA.⁵

Ezekre az előkészítő műveletekre mindenképpen időt kell szánni. A tesztcsomagot már akkor is érdemes elküldeni, ha a teljes feltöltendő állomány még nem áll készen. Annak is nagyon örülnénk, ha a könyvtárak minél hamarabb jeleznék, hogy milyen, a MOKKA-t is érintő kötelezettségeik vannak, és milyen időzíttéssel kell azokat teljesíteniük.

Ha egy könyvtár első feltöltése sikeresen megtörtént, a további rekordcsomagok ütemesen érkezhetnek, akár napi rendszerességgel, a MOKKA oldalán már nem jelentkeznek további tennivalók.

A feltöltés eredményéről a könyvtárak az első feltöltéskor beállított napi összesítő e-mailben értesülhetnek, amelyek a MOKKA-hoz beérkezett rekordokat nyugtázzák, illetve az ellenőrzések során az adatbázisba töltésre elfogadott rekordokat listázzák. Az adatbázisba betöltődött rekordokról és lelőhelyekről a MOKKA statisztika felületén tájékozódhatnak a könyvtárak.

Külön eljárást igényelnek azok a könyvtárak, amelyeknek már vannak rekordjaik a MOKKA-ban, de időközben sor került a helyi IKR cseréjére. Mivel ez a váltás a helyi adatbázisok rekordazonosítóinak megváltozásával jár, és ezzel megszakad a kapcsolat a MOKKA és a helyi rekord között, ilyen esetekben a MOKKA-ból töröljük a könyvtár rekordjait és az új rendszerből való rekordküldést a fentiekben vázolt új betöltésként kezeljük.

A MOKKA kérésre igazolást tud adni arról, hogy a MOKKA-ban adott pillanatban hány rekordjuk van, megkülönböztetve az önálló bibliográfiai rekordként bekerülőket és azokat, amelyek lelőhelyként már meglévő MOKKA rekordhoz íródtak hozzá. Tároltuk a 2009. szeptemberi rekordszámokat, hogy szükség esetén a TÁMOP pályázatok indulásakor érvényes állapotokhoz lehessen hasonlítani a gyarapodást.

A meghatározott mennyiségű rekordgyarapodással elszámolni tartozó könyvtárak számára fontos lehet, hogy a MOKKA-ba bekerülő rekordok száma nem fog automatikusan megegyezni a kézbevett és a helyi adatbázisba katalogizált kötetek számával – az alábbi okok miatt:

- a MOKKA a feltöltés során bizonyos rekordokat hibásként visszautasíthat,
- a MOKKA jelenleg analitikus, sorozati és periodikarekordokat nem fogad,
- ha egy könyvtártól egy dokumentum több azonos lelőhellyel rendelkező példánya érkezik, azok a MOKKA adatbázisban egy tételként fognak megjelenni.

A fenti tényezőket is figyelembe kell venni, amikor a közös katalógusba beküldött gyarapodásról igazolást kapnak a könyvtárak.

Összegzés

Nem kis feladatra vállalkoztunk, amikor elkezdtük a közös katalógus továbbfejlesztését. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi adatbázist a fejlesztés ideje alatt is üzemeltetni, működtetni kell, valamint nem állhat le az új rekordok fogadása sem, a MOKKA körül megduplázódtak a feladatok. A fejlesztést végző vállalkozóval is szinte napi kapcsolatban kell lenni, követni kell a munkák előrehaladását. A MOKKA rendszergazdája és projektvezetői, valamint a vállalkozó oldalán dolgozó munkatársak heti rendszerességgel ülnek össze, hogy folyamatosan ellenőrizzék a megvalósítás menetét. Reményeink szerint a szűkre szabott megvalósítási idő nem lesz akadály a annak, hogy jó eredménnyel zárul-

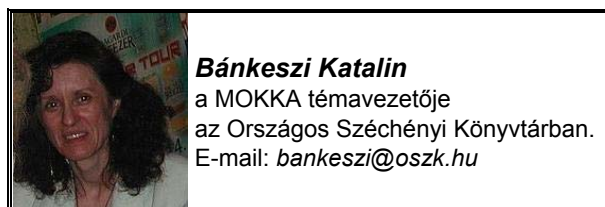
jon a jövő évben a fejlesztés, és lehetőleg zökkenőmentes legyen az átállás az új rendszerre.

Fontos megjegyezni, hogy a közös katalógus fejlesztése ugyan elindult, de az Országos Dokumentumellátó Rendszer újjáalakítására vonatkozó közbeszerzési pályázat még nem zajlott le. Amint az ODR mentén is elindulhat a munka, szükségszerűen össze kell dolgoznia a két fejlesztő csoportnak, hogy biztosítva legyen az adatbázis és a dokumentumszolgáltatás megújuló rendszerének az összehangolása.

Megjegyzések

- ¹ A honlapon katalogizálási szabályzat (<http://www.mokka.hu/?q=mokka/szabalyzatok/katalogizalas>) illetve a MOKKA működések katalogizálási szempontból is fontos pontjainak leírása és egyéb tudnivalók található (<http://wiki.mokka.hu/wiki/Kateg%C3%B3ria:Katalogiz%C3%A1l%C3%B3knak>). A feltöltése módjára vonatkozó útmutatók is olvashatók: (<http://wiki.mokka.hu/wiki/Kateg%C3%B3ria:Felt%C3%B6lt%C3%A9s>)
- ² Erről részletesebben l.: <http://wiki.mokka.hu/wiki/K%C3%B6tetekezel%C3%A9s>
- ³ <http://java4.oszk.hu/Konyvtarkod/>
- ⁴ http://odr.lib.unideb.hu/library_list
- ⁵ Mindezekről részletesen tájékozódhatunk a MOKKA wikioldalain: <http://wiki.mokka.hu/wiki/Kezd%C5%91lap>

Beérkezett: 2011. I. 3-án.

Tichy-Rács Ádám

Kutatási projektek hasonlóság szerinti rangsorolása – szemantikus szolgáltatás a Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszerben

A Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszer újszerű szemantikus alkalmazást hozott létre, amelynek alapján értékelhető két kutatás-fejlesztési projekt hasonlóságának mértéke. A cikk a közismert Boole-algebrai keresési eljárásokkal összehasonlítva, ábrákkal és magyarázatokkal mutatja be az eljárás algoritmusát. Az alkalmazás hozzáférhető, kipróbálható az NKR nyilvános felületén.

A Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszer (NKR) a közpénzből finanszírozott kutatás-fejlesztési projektek adatait tartja nyilván 2002 januárja óta. A nyilvántartás megfelel az Európai Unió által ajánlott CERIF (Common European Research Information Format) szerkezetének. A projektek rövid leírása mellett a tartalom jellemzésére az Európai Bizottság által, a projektjavaslatok elektronikus benyújtását támogató rendszer (EPSS = Electronic Proposal Submission System) tezauszát alkalmazza, ami a tezausz fejlesztésének egy korábbi fázisában Orteliusz-tezausz néven vált ismertté. A tezausz a kutatók által megadott kulcskifejezésekkel folyamatosan bővül magyar és angol nyelven. [1]

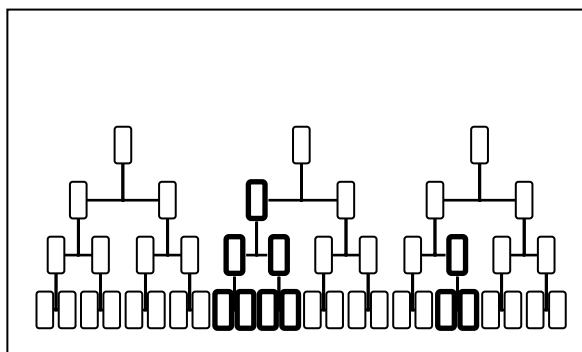
A tezausz szemantikai struktúrája lehetővé teszi, hogy megkeressünk minden olyan projektet, amely a tezauszából kiválasztott viszonylag általános kifejezésekből Boole-algebrai módszerrel összeállított kifejezésnek *megfelel*. A keresési eljárás logikai értelemben nem tesz különbséget a találati halmaz elemei között, így azok megjelenítési sorrendje tipikusan a keresőrendszerből különálló komponensben dől el. Ennek eredménye egy olyan sorrend lehet, amelyet a keresés logikájához képest mellékes szempontok határoznak meg: a projektcím betűrendje, a projekt kezdési vagy befejezési időpontja, a támogatás összege. A Boole-algebrai eljárás nem mutatja meg, hogy melyik projekt *felel meg legjobban* a keresési feltételeknek, illetve melyik projekt *hasonlít legjobban* egy előzőleg kiválasztott projekthez. Az NKR legújabb fejlesztése eredményeként meg tudjuk határozni az egyes találatok *relevanciáját* (projektalapú keresésnél: a *hasonlóság mértékét*), így lehetővé vált a projektek rendezése a keresési kifejezés szempontjából lényeges jellemzőjük szerint. A továbbiakban a keresőkérdéssel induló, és a projektha-

sonlóságon alapuló kereséseknél egyaránt a találatok relevanciájáról beszélünk.

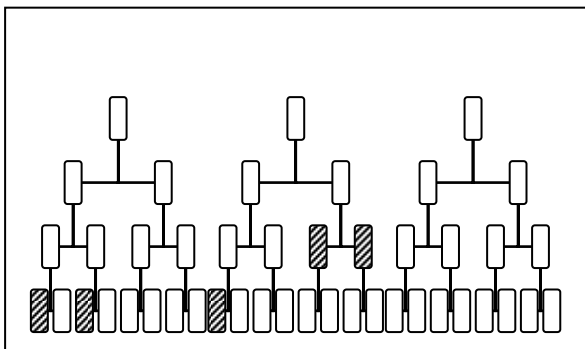
Boole-algebrai keresés tezausz segítségével

A jobb áttekintés érdekében ismételjük át a tezauszal támogatott Boole-algebrai keresés logikáját. Az egyszerűség kedvéért az alábbiakban csak a VAGY kapcsolattal felépített kifejezést mutatjuk be. Az ilyen típusú keresőkérdés lényegében így fordítható le: keressük mindazokat a projekteket, amelyeket a felsorolt kifejezések, vagy azok tezausz szerinti alárendeltjeinek bármelyike jellemez.

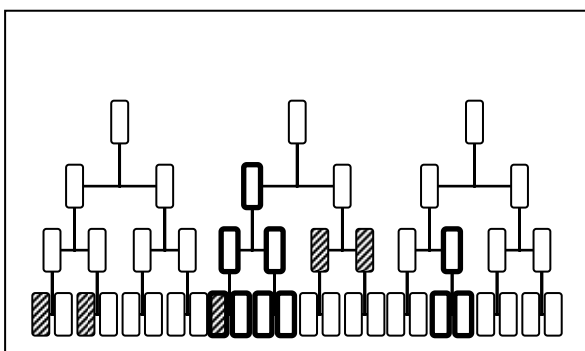
A keresés vizuálisan, egy egyszerűsített, három legfelső szintű elemet tartalmazó bináris tezauszban leírt keresőkérdéssel mutatható be (1. ábra). Az egyes projekteket ugyanebben a tezauszban írjuk le (2., 3. ábra).

1. ábra A keresőkérdés elemei és azok alárendeltjei (A keresőkérdéshez tartozó kifejezéseket jelképező mezők kerete vastagított)

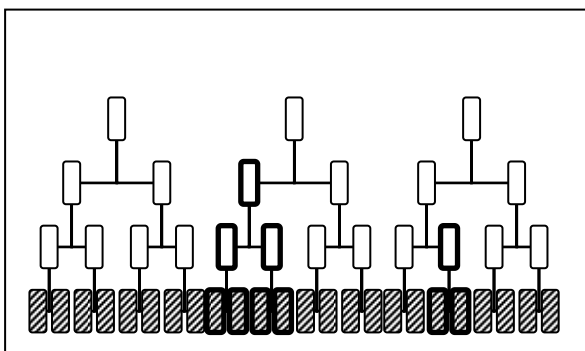

2. ábra **Egy projektet jellemző kifejezések elhelyezkedése a tezauszban (A projekthez tartozó kifejezéseket jelképező mezők vonalkóztak)**

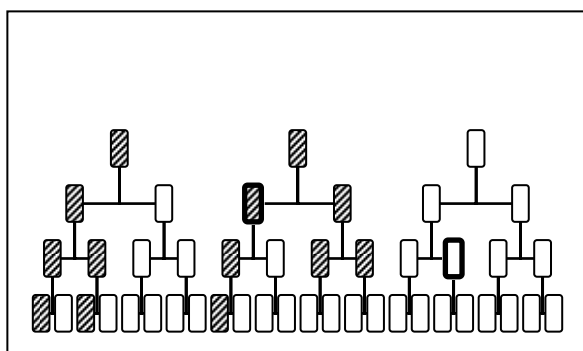
3. ábra **A fenti projekt (2. ábra) eleme a keresőkérdés (1. ábra) találati halmazának, mert az alsó szint egyik eleme megfelel a keresési feltételnek (A közös mezőket a kétféle kiemelés együtt mutatja)**

A Boole-algebrai keresés egyik hátránya, hogy arra projektek „optimalizálhatók”, ha a tezausz legalsó szintjének valamennyi elemét hozzájuk rendeljük. Nyilvánvaló, hogy az így preparált projekt belekerül bármely – kizárást nem tartalmazó – keresőkérdés találati halmazába (4. ábra).

4. ábra **A keresésre „optimalizált” projekt minden keresőkérdés találati halmazába bekerül**

A keresési eljárás leírása megfordítható. Ebben a reprezentációban a keresőkérdés csak a felhasználó által kiválasztott kifejezéseket tartalmazza, és a projekthez rendeljük a kifejezések összes fölrendeltjét. A korábbi keresési példa (1. ábra keresőkérdése és a 2. ábra projektje) a fordított reprezentációban a következő ábrával jellemezhető (5. ábra). A kétféle reprezentáció – a találati halmazokat tekintve – egyenértékű. Az utóbbi esetben vagy tárolni – és természetesen a tezausz minden módosításával aktualizálni – kell a fölrendeltek listáját és maga a keresés nagyon könnyen végrehajtható, vagy a fölrendeltek a keresés közben rendeljük a projektekhez; ekkor a keresés végrehajtásához szükséges számítási erőforrás lesz nagyobb.

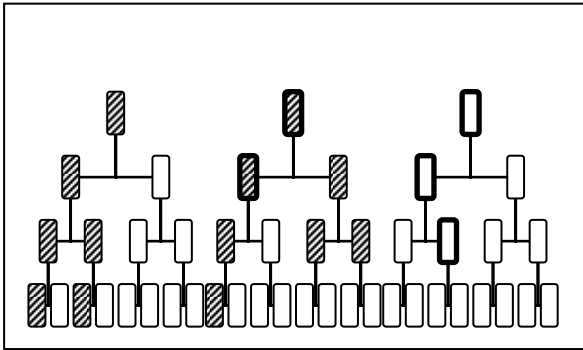

5. ábra **A fenti keresés (3. ábra) a keresőkérdés és a projekt reprezentációjának megfordításával**

Akárhogyan hajtjuk végre e keresést, a fenti projekt (2. ábra) és az optimalizált projekt (4. ábra) ugyanúgy része lesz a találati halmaznak, és, amint azt a bevezetőben láttuk, megjelenítésük sorrendjét tipikusan a projekt és a keresőkérdés közötti relevanciához (l. a következő szakaszban) képest mellékes szempontok határozzák meg.

A relevancia értelmezése

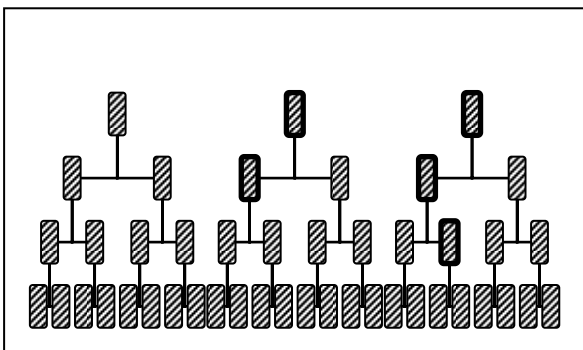
A relevancia mértékének meghatározására az NKR-ben bevezetett mérőszám a keresőkérdés és a projekt kifejezéseinek és azok fölrendeltjeinek korrelációja, vagyis a közös elemek száma osztva a két kifejezésben külön-külön szereplő kifejezések számának mértani közepével. A „tezauszra vetített képek” alapján a korábbi példában bemutatott keresőkérdés és projekt közötti megfelelés a 6. ábrán látható.

6. ábra A fentebb bemutatott keresésnek (3. ábra, 5. ábra) megfelelő relevancia meghatározásának sémája

A bemutatott esetben a projekthez rendelt kifejezések száma 13, a keresőkéréshez rendelt elemek száma 5, a közös elemek száma 2, amint az jól látható. A számított relevancia (korreláció) mértéke $R=2/(13*5)^{1/2} \approx 0,25$.

A korábbi, keresésre optimalizált projekt (4. ábra) relevanciája ugyanezen keresőkérésre: (7. ábra) $R=5/(45*5)^{1/2} \approx 0,33$, de relevanciája a teaurusz méretének növelésével csökken. Az EPSS teauruszánál 0,04, míg az NKR keretében épülő teaurusz esetén $<0,02$.

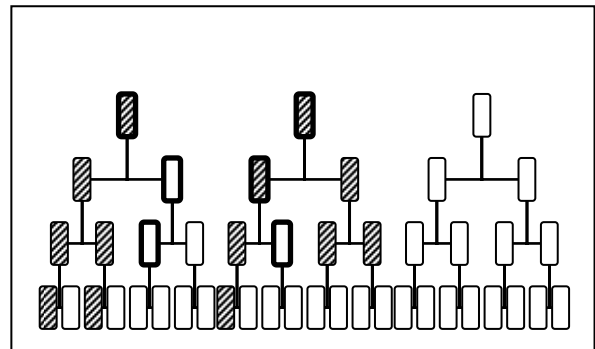

7. ábra Keresésre optimalizált projekt relevanciájának meghatározása

Relevanciaalapú keresés teaurusz segítségével

Érdeemes felhívni a figyelmet arra, hogy a fenti értelemben bizonyos relevanciája annak a projektnek is van a keresőkérésre vonatkoztatva, amit nem találunk meg, ha a fenti bemutatott reprezentációval végezzük a Boole-algebrai keresést. Ilyen eset fordul elő, ha túlzottan precíz keresőkérést használunk, vagyis a keresésben felsorolt kifejezések a teaurusz alacsonyabb szintjén találhatóak,

mint a projektre jellemző kifejezések, vagy a teaurusz másik ágán helyezkednek el (8. ábra).

8. ábra Keresőkérés relevanciája a bemutatott reprezentáció szerinti Boole-algebrai kifejezéssel nem kiválasztott projektre is lehet 0-tól különböző: $R=3/(13*6)^{1/2} \approx 0,34$

Mint az jól látható, a bemutatott példaprojekt (2. ábra) az új keresőkérésre sokkal relevánsabb találat ($R \approx 0,34$), mint az a korábbira ($R \approx 0,25$) volt.

Míg a fent bemutatott reprezentáció szerint végzett Boole-algebrai keresés nem, az NKR új keresőrendszere megtalálja az összes, nem nullarelevanciájú projektet valamely keresőkérésre.

A relevanciaalapú keresés megvalósításához meg kell változtatni a korábbi, a keresőkérés és a projekt szempontjából aszimmetrikus reprezentációt: a keresőkérés és a projekt esetében egyaránt a jellemző kifejezések és azok összes fölrendeltjével kell dolgoznunk, ami ily módon lesz konform a bevezetett relevanciaértelmezéssel.

A korábbi példákhoz (3., 5. ábra) képest szembeötlő a projekt és a keresőkérés alkalmazásának szimmetriája az eljárás során, ami felhasználható két projekt S hasonlóságának értelmezésére is. A hasonlóság meghatározásakor az egyik projekt leírását tekintjük keresőkérésnek, és így számítjuk a relevanciát az egyes projektek és a keresőkérés (itt: szintén projekt) között a korábban megismert módon, azaz a jellemző kifejezések és azok fölrendeltjei közötti korreláció kiszámításával.

Relevancia szerinti sorrendezés megvalósítása az NKR-ben

Az NKR keresőfelületén a szoftver legújabb fejlesztésének eredményeként megjelent beállítási lehetőség, hogy a Boole-algebrai keresés (a felüle-

ten: egyszerű keresés) mellett választható a bemutatott relevancia szerinti keresés és a kettő kombinációja is. Ez utóbbi esetben csak azokat a projekteket rendezzi a szoftver relevancia szerint, amelyek a Boole-algebrai keresési feltételeknek (l. 1. szakasz) is megfelelnek.

A relevancia szerinti keresés nemcsak az NKR keretében üllő 19 000 elemű tezausszal valósítható meg, hanem a szorosabban vett, 2073 elemű Ortelius-tezausszal és a tudományágak és tudományterületek mindössze kétszintű, 63 elemű listájával is. Lehetőség van arra, hogy a relevanciát a projekteken közreműködő szervezetekre, illetve a projekteket megvalósító személyekre értelmezzük – ez utóbbi esetben az adatbázisban megjelenő hierarchiáról nem érdemes beszélni.

Az NKR felületén, a projekt címe mellett egy nem túl feltűnő ikon (9. ábra) kínálja azt a lehetőséget, hogy az adott projektből automatikusan generálódjon a lehető legpontosabb keresőkérdés, és azt a rendszer olyan módon futtatja le újabb beavatkozás nélkül, hogy a kutatók által megadott kifejezések alapján épülő tezausz segítségével előállítja az adatbázisban tárolt összes többi, legalább minimális hasonlóságot mutató projekt rangsorát.

Elektromágneses és szeizmikus események kapcsolata

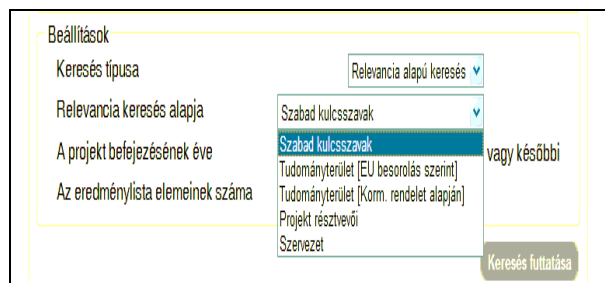
9. ábra **Projektcím és mellette a projektek hasonlóság szerinti rangsorolását kiváltó ikon**

Az ikonra kattintva a következő eredmény adódott (10. ábra):

Eredmény: 1-10/6196	
Projekt neve	Relevancia
Elektromágneses és szeizmikus események kapcsolata	100%
Elektromágneses jelek terjedése a Föld légkörében	81%
Trimpi kutatás	52%
SAS2-K2 repülőpéldány	52%
SAS2-P1 repülőpéldány	52%
SAS2-P1-TM	52%
Lokális földrendések teljes hullámforma inverziója	50%
Napfénytartam és globálsugárzás interpolációs módszereinek továbbfejlesztése	50%
Távérzékelésen alapuló párolgásszámító algoritmus	50%
Földi elektromágnesség	48%

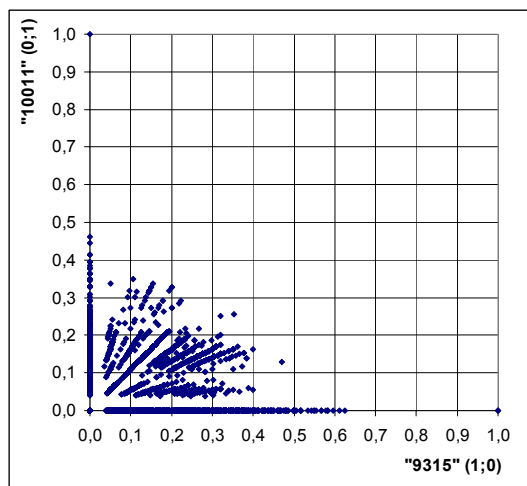
10. ábra **A fentebb bemutatott (8. ábra) projekthez hasonló projektek listájának első tíz eleme**

Kényelmi okokból a rendszer alapértelmezetten nem mutatja magát a keresőkérdést, mert a felhasználó esetleg csak hosszasan görgetéssel jutna el az eredménylistáig. Ugyanakkor megtekinthető, a keresésben szereplő kifejezések módosíthatók, a hasonlóság megítélésének szempontjai könnyen megváltoztathatók (11. ábra).

11. ábra **Hasonlóságvizsgálati szempontok módosítása**

Az eljárást két különböző, egymással ortogonális – 0 hasonlóságú, vagyis egyetlen közös kifejezést sem tartalmazó – projekttel egyidejűleg végrehajtva meghatározható az összes többi projekt „helye” a két (10011 és 9315 számú) projekt által kifeszített tudástérben (12. ábra). Több viszonyítási projekttel végrehajtott vagy többféle szempontú hasonlóság¹ egyidejű meghatározását az NKR webes alkalmazása nem támogatja, arra csak szolgálati felületen van lehetőség.

12. ábra **Az NKR-ben tárolt projektek hasonlósága két ortogonális projekthez képest**

¹Ilyen feladat a projektek halmazának két különböző tezausz szerinti leírásának összehasonlítása, vagy a projekt tartalmi és a megvalósítók szervezeti hasonlóságának összehasonlítása.

Összefoglalás

A hasonlóság szerinti rendezési eljárással az NKR újszerű szemantikus szolgáltatást kínál. Az eljárás nem túlságosan számításigényes, így alkalmazása javasolható nagyobb információs rendszereken is.

A bemutatott eljárást a NKR munkatársai dolgozták ki. Az alkalmazáshoz szükséges fejlesztéseket az NKR szoftverén az IQSYS végezte el.

Az NKR a <https://nkr.info.omikk.bme.hu> címen elérhető, szabadon, ingyenesen, regisztráció nélkül használható.

Irodalom

- [1] TICHY-RÁCS Ádám: A Nemzeti Kutatás-nyilvántartási Rendszer a BME OMIKK-ban. = TMT, 51. köt. 1. sz. 2004. p. 3–15.

Beérkezett: 2011. I. 3-án.

Jó és nem ajánlott online vírusirtók

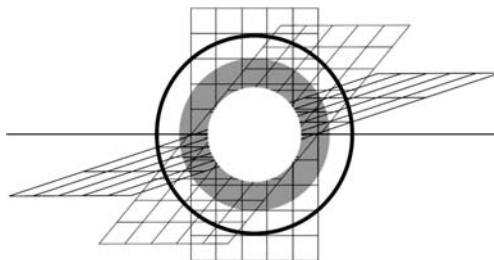
Az *Inter Storm Center (ISC)* arra figyelmeztet, hogy vannak olyan vírusírók, akik igyekeznek kihasználni a biztonsági oldalak hiányosságait. Emellett előfordul az is, hogy egyes internetes vírusirtó szolgáltatások együttműködnek a kártevők készítőivel. Az ISC szerint, aki egy online vírusirtóval szeretne átvizsgáltatni egy gyanús fájlt, az jobban teszi, ha körültekintően választ, különben kínos meglepetés érheti. A szervezet segíteni szeretne a felhasználóknak, ezért felsorolt számtalan jónak minősülő, kockázatos, illetve kifejezetten nem ajánlott online vírusirtó szolgáltatást.

A világhálón keresztül elérhető biztonsági csomagok egy részének az az előnye, hogy több vírusirtó motorját is felhasználják, így az internetező gyorsan megállapíthatja, hogy vajon egy téves riasztásról van-e szó, vagy valóban kártevőt tartalmaz egyik fájlja. Az ISC összesen öt olyan portált sorolt fel, amelyek használatát nyugodt szívvel ajánlja, ezeket a honlapokat zöld jelzéssel emelték ki. Köztük van a *Virustotal.com*, a *filterbit.com*, a *virscan.org*, a *scanner.novirusthanks.org* és a *virusscan.jotti.org*.

A második kategóriába a sárga jelzésű szolgáltatások tartoznak, az ISC ide négy oldalt sorolt. Ezek többségéről nem állapítható meg, hogy teljesen biztonságosak. Az utolsó, piros jelzésű kategóriába hat honlap került. Ezek mindegyikét vagy korábban összefüggésbe hozták kártevők terjesztésével, vagy még jelenleg is ezzel gyanúsítják. A szolgáltatások ártalmatlan doménneveket használnak, ám azt mindenesetre fontos megjegyezni, hogy a jó online vírusirtók rendkívül hasznosak lehetnek és akkor is segíthetnek, amikor a számítógépre telepített társuk már nem képes megtisztítani a kártevőktől a PC-t vagy a notebookot.

/SG.hu Hírlevél, 2011. február 7., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

Tigris a könyvtárban

„A könyvtáros szakmának nemcsak kötelessége, de jól felfogott érdeke is az e-közigazgatási feladatokban való sokrétű, minőségi szolgáltatásokat magába foglaló részvétel.” (A szerző)

E lap hasábjain több alkalommal olvashattunk a könyvtárak és az e-közigazgatás kívánatos kapcsolatáról. A könyvtárak identitásának jövőbeni meghatározó részének tekintem az e-kormányzásban való részvételt. Ehhez a szakmai hozzáállás mellett nyilván politikai akarat is szükséges, amelyre jó esély lehet a közigazgatási reform kapcsán.

Közhasznú és értéknövelt elektronikus szolgáltatások

Az információs társadalom és a tudásalapú gazdaság fejlesztése, a szolgáltató állam kialakítása, a digitális írástudás elterjesztése, a *vidék versenyképességének növelése* közös fogalmi rendszert alkot az e-kormányzás, e-közigazgatás megvalósításáról szóló kormányzati döntésekben. A *Nemzeti Digitális Közmű (NDK)* létrejötté az egyik alapfeltétele annak, hogy a széles sáv eljusson a közösségekhez, azonban nem foglal magába minden egyéni felhasználót. Ezen a helyzeten a szolgáltatók sem nagyon akarnak változtatni a számukra várhatóan csekély piaci növekedés miatt.

A kérdés az, hogy azok az állampolgárok, akik valamilyen oknál fogva nem képesek otthonukból a digitális kommunikációra – de az információs társadalom céljai szerint ez előbb-utóbb nélkülözhetetlen lesz a számukra is –, hogyan találhatnak a jelenlegi jobb lehetőséget az elektronikus kormányzati eszközök igénybevételére, hogyan kapcsolódhatnak a világhálóhoz különösen vidéken és a kis falvakban? Egy ilyen közösségi hely azok számára is vonzó kell legyen, akiknek ugyan van internet-hozzáférésük, de napi ügyeik intézésével egybekötve, szívesen töltik idejüket kellemesen, mások társaságában. *Társadalmi szempontból* is fontos, hogy az emberek *minél többet töltsék idejüket közösségben*, szemben az elidegenítő, magányos „neten lógással”.

Elégedettek lehetünk-e a ma elérhető közösségi végpontok számával, területi elhelyezkedésével, szolgáltatásaival?

Több szakértő javasolta már a hatékonyabb működés érdekében a teleházak és az eMagyarország

pontok integrációját. Van, aki a vidéki értelmiségre, egyházi személyekre jobban támaszkodna, s van, aki egy országosan szolgáltató állami vállalat szerepét erősítené az e-közigazgatás széles körű megvalósítása érdekében.

Az igény tehát megvan egy olyan közegre, amely képes a rendelkezésre álló forrásokat jobban hasznosító, a jelenleginél gazdaságosabb, megbízhatóbb, földrajzilag és társadalmilag egyaránt nagyobb lefedettséget nyújtó e-közigazgatás hálózatának megvalósítására. Ehhez az igényhez tegyük hozzá a társadalom fejlődése szempontjából támogatandó elvárást, hogy ez a közeg az életminőséget javító kulturális potenciálba ágyazott legyen.

Általánosságban elmondható, hogy a közkönyvtárak és az őket fenntartó önkormányzatok viszonya jelenleg csupán jogi kapcsolatot jelent, és egyik fél részéről sem mutatkozik számottevő igény a további együttműködésre, pedig aki fizet, az „rendelhetné a zenét”. Köztudott, hogy a települések irányítói, testületi, bizottsági, intézményi szintjein a releváns információkhoz való gyors hozzájutás versenyelőnyt jelent, s ebben a könyvtáraknak fontos feladataik, ma még többnyire kihasználatlan lehetőségei lennének. Nyilvánvaló azonban az is, hogy az első lépést a könyvtáraknak kell megtennie egy fenntartói igényekhez igazodó, vagy ami még fontosabb: egy *fenntartói igényeket generáló* szolgáltatási kínálattal.

Ha abból indulunk ki, hogy az *értelmiség* a gondolkodók olyan kategóriája, amely aktívan részt vesz a közügyek intézésében, és elvégzi a társadalom tudatos kritikáját, formálását, valamint elfogadjuk, hogy a XXI. század elején hatalmas méretű kulturális változások előjeleivel szembesülnek, akkor célként, teljesíthető feladatként tűzhetjük ki, hogy

vegyen részt a digitális esélyegyenlőség megteremtésében.

A könyvtáros szakma nemcsak fogyasztója, felhasználója a digitális tartalmaknak, hanem létrehozója is. E tekintetben, többek között az értelmiségi szerepvállalás különbözteti meg a könyvtárost az ugyancsak könyvtárban dolgozó irodai munkástól. A könyvtáros szakmának nemcsak kötelessége, de jól felfogott érdeke is az e-közigazgatási feladatokban való sokrétű, minőségi szolgáltatásokat magába foglaló részvétel. A digitális felzárkóztatás érdekében az eddig végzett felhasználóképzés (pl.: MENET-2008) kezdeti lépésein túl, most már az ügyintézői végpontok községi könyvtárakba való telepítését és működtetését kell megcélolni.

Megvalósításához nyilvánvalóan nem elég a szándék; központi, kormányzati akarat is szükséges, s ugyanakkor az is, hogy a szakma deklarálja, a megfelelő fórumokon, és megfelelő formában erősítse, hogy képes erre a feladatra. Továbbmenve, rendelkezésre álló infrastruktúrája és humán kapacitása révén jobb, komplexebb szolgáltatási színvonalat tud nyújtani, mint a jelenleg működő teleházak és eMagyarország pontok.

Miért célszerű az e-kormányzáshoz szükséges elektronikus ügyintézőt stratégiaileg kiemelten, egy közpénzen fenntartott, közellátást folytató kulturális intézményrendszerbe helyezni?

A kérdésre több egyértelmű érvet tartalmazó válasz is megfogalmazható:

1. Adott egy országos hálózat – az országos funkciójú könyvtáraktól a megyei és regionális könyvtári tudásközpontokon át a kisközségi könyvtárakig – infrastruktúrával, közszolgálati munkatársakkal és szakemberekkel. Az intézmények természetesen többségében önkormányzati fenntartásban működnek, küldetésüknél fogva közhasznú tevékenységet folytatnak. Működik tehát egy államilag finanszírozott, kulturális, már-már missziót betöltő hálózat, a könyvtári rendszer, amely „észrevétlenül”, a felhasználók és a könyvtárosok szemében is természetes módon teszi a dolgát. Manapság, amikor a könyvtárak és könyvtárosok szakmaisága rendszeresen megkérdőjeleződik – akár a fenntartók (talán elsősorban az önkormányzatok), akár a könyvpiac, akár a szakmai irányítók (digitalizálás) részéről, egy szükséges funkcióbővítés életmentő lehet a szakma és a benne tevékenykedő

könyvtárosok egzisztenciális léte szempontjából.

2. Az állampolgár, közigazgatási ügyeinek intézése közben, szellemiségében minőségileg más környezetbe, egy virtuális, digitális és hagyományos kulturális potenciál közelébe kerül, és szélesebb körű információfelhasználóvá válhat.

Az értelmiségi szemléletű könyvtárosok számára nem közömbös, hogy a nemzet művelődési igény szintjének emelése érdekében milyen megoldásokat lehet találni. A könyvtárak az utóbbi időben – részben a pályázatok adta lehetőségekkel élve – rendezvényeik által látványosan erősítették a közművelődési tevékenységet, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a társadalom mind több tagját és csoportját nyerjék meg könyvtárhasználónak. Ezért az sem lehet közömbös számunkra, hogy a közigazgatással kapcsolatos ügyintézőt végzők akár alkalmanként, akár mint potenciálisan állandó olvasókká váljanak.

3. A könyvtár kulturális érték-hordozó és értékteremtő szerepénél fogva alkalmas a pozitív emberi értékrend közvetítésére, átadására, a mentális értékek erősítésére, amire napjainkban különösen nagy szükség van.

Vannak ismereteink a „jó könyvtárosságról” – részben a minőségbiztosítási elvek és elvárások alapján, részben saját gyakorlatunkból. Vezetőként pedig elemi érdekünk, hogy a „kikérőben ülő”, az olvasókkal kapcsolatba kerülő, velük törődő munkatárs a legmegfelelőbb ember legyen. Empatikus érzelme, segítségnyújtó magatartása, megértő hallgatóként való viselkedése lelki erőt, akár még lelki feltöltődést is ad azoknak, akik részben ezért is keresik fel a könyvtárat, esetleg egy bizonyos könyvtárost.

4. A civil szervezetektől nem várható el egy olyan, minőségirányítási rendszerre épülő, ellenőrzött, folyamatosan értékelt munkavégzés, amelyet a közalkalmazottként foglalkoztatott önkormányzati munkatársak (közvetve a könyvtárosok is azok) nyújtani képesek.

Az e-közigazgatási végpont felelős üzemeltetése, az ügyviteli feladatok végzése, ellenőrzése olyan háttérrel kíván, amelyet erős hivatástudat, cégtudat jellemez. Vagyis a közal-

kalmazottként foglalkoztatott könyvtáros alkalmas arra, hogy az e-közigazgatással kapcsolatos ügyintézés is magas színvonalon, pontosan és felhasználóbarát módon menjen végbe.

5. Az e-közigazgatási feladatok állami finanszírozásából az önkormányzatokon keresztül a feladattal együtt járó források nagy része is a könyvtárakhoz kerülhet, biztosítva és egyúttal közvetlen módon ellenőrizhetővé, átláthatóvá téve az e-közigazgatásban végzett tevékenység pénzügyi ráfordításainak megvalósulását.

A könyvtárakban plusz feladatként jelentkező tevékenység infrastruktúráisan és – a részt vevő könyvtárosok számára – egzisztenciálisan is mérhető plusz erőforrás beáramlását jelentené. A korábbi években ugyanis jelentős állami források kerültek ki a közhasznú és a civil szerveződésekhez az e-közigazgatás feladatainak szervezésére, végrehajtására, s ezek hatékonysága nem mindig váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

6. Alkalom teremődik arra, hogy az állampolgárok a könyvtárakban található tudáspotenciál felhasználásával olyan kommunikációs szintre jussanak, hogy a kormányzati szervek, illetve képviselőik számára képesek legyenek az egyéni vagy közösségi igények megfogalmazására. Ennek feltételei jelenleg is adottak egy jól működő országos könyvtári intézményrendszer keretében, ezen belül az önkormányzati fenntartású könyvtárak hálózatában.

Ennek megvannak a szakmai alapjai is, hiszen eMagyarország pontokat már telepítettek könyvtárakba, s internetes felhasználóképzés is folyik sok bibliotékában. A döntéshozóknak ezt a potenciált figyelembe kellene venni a regionális ASP-központok (*application service provider*) létrehozásakor is, és prioritásként kezelve kellene elsősorban a közkönyvtárakra alapozni az e-közigazgatás elérhetőségét minden kistélepülési, iskolai és városi fiókönyvtárra kiterjedően.

7. Az e-kormányzati szolgáltatások koncentrált, szervezett könyvtári megjelenése jó alkalmat teremt a könyvtáraknak, hogy erősítsék pozíciójukat a helyi közösségek életében – demonstrálva értékeiket az állampolgárok és a közigazgatási irányítás számára, s egyben igényt teremtve a hagyományos és a virtuális

könyvtári szolgáltatások iránt. A könyvtár mint közösségi hely, ezáltal is tovább erősítheti társadalmi, kulturális szerepét.

8. Paradigmaváltást jelent a könyvtári szolgáltatásokban, hogy a könyvtárak a hagyományos információszolgáltatókból a közigazgatási rendszer részét képező szolgáltatókká válhatnak.

A könyvtárak, könyvtárosok sokoldalúságát, rugalmasságát bizonyítja a szakma akkor, amikor a kor kihívásaira ilyen választ ad.

9. A könyvtárhasználók körében az e-kormányzati szolgáltatások iránti igény felkeltésének bázisa lehet a könyvtár.

A könyvtárban alkalmanként vagy rendszeresen jelen lévő „olvasókon” keresztül a könyvtár mint intézmény új lehetőséget teremt a személyes közigazgatási ügyintézés elsajátításában, annak „megkedveltetésében”.

10. Lehetőség teremődik a sokoldalúbb, új ismereteket elsajátító könyvtári szakemberek képzésére, továbbképzésére, amely esetükben a mobilitás, karrierépítés kiterjesztését is jelenti.

A könyvtárosok egzisztenciális biztonságának növelését szolgálja, ha e szolgáltatás kapcsán módjuk van közigazgatási ismeretek elsajátítására is.

Ezek a gondolatok még 2010-ben, a Tigris évében születtek. Az év a „szakirodalom” szerint tevékeny év volt, a változások és a nagy lehetőségek időszak. A Tigris éve ezek szerint mindannyiunknak esélyt teremtett, és azoknak, akik készen álltak, hogy a legtöbbet hozzák ki belőle, jelentős fordulatot hozott. Ebben az évben aktívnak és főleg ébernek kellett lenni, hogy egyéni tehetségünket kibontakoztatva megragadhassuk az alkalmat, mert a gondok és nehézségek ellenére ez az év sok lehetőséget tartogatott a könyvtárak, irányítóik és fenntartóik számára is, ha készen álltak a szemléletváltásra. S ez akár a szakmai megbecsülés erősödését is hozhatta. Rajtunk múlt!

Irodalom

BOGÓNÉ JEHODA Rozália: E-kormányzatunk a nemzetközi megítélés tükrében. Egy OECD – országjelentés tanulságai. = Információs társadalom. 7. köt. 1. sz. 2007. p. 36–46.

BOROVITZ Tamás et al.: Elektronikus közigazgatás. Éves jelentés 2008. ITTK. = Piac és profit, 12. köt. 11. sz. 2008.

BUDAI Balázs: Az e-közigazgatás elmélete. Budapest, Akadémiai K., 2009. 341 p.

BUDAI Balázs: Az e-közigazgatás elmélete – axiomatikus megközelítésben. = Információs társadalom, 9. köt. 2. sz. 2009. p. 68–79.

CSEPELI György (2009): Nemzeti Digitális Közmű. = TMT, 56. köt. 4. sz. 2009. p. 174–177.

e-Befogadás Magyarországon. Éves jelentés 2008. Fókuszban az idősödők befogadásának problematikája. Infórum 2008–2009.

http://www.ittk.hu/web/docs/ebefogadas_eves_jelentes_2008.pdf

FINTA István (2009): A térségi szintű önkormányzati közszolgáltatási feladatellátás kérdései és lehetséges modelljei. = Új magyar közigazgatás. 2. köt. 8. sz. 2009. p. 19–26.

KEREKES Pál: A könyvtár és a digitális gyűjtemények az elektronikus közszolgáltatások rendszerében. Felve-

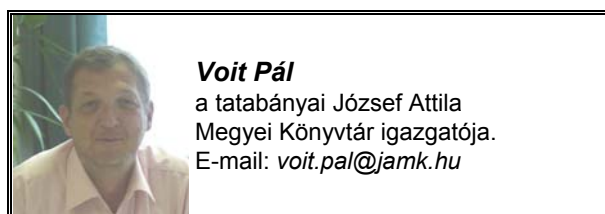
tések, vitapontok, programelemek. = Információs társadalom. 9. köt. 3. sz. 2009. p. 67–84.

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes): E-kormányzat az amerikai könyvtárakban. Szakirodalmi szemle. = TMT, 56. köt. 4. sz. 2009. p. 178–189.

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes (összeáll.): Digitális műveltség Európában. = TMT, 56. köt. 6. sz. 2009. p. 295–303.

PAJNA Sándor: Közigazgatás az információs társadalomban. = Új magyar közigazgatás. 3. köt. 8. sz. 2010. p. 53–56.

Beérkezett: 2011. I. 17-én.

Jön a Wi-Fi Direct

A *Wi-Fi Alliance* új névvel jelöli azokat a WLAN-eszközöket, amelyek egyszerűen képesek más egységekkel ad hoc vezeték nélküli kapcsolatokat teremteni. A mostani módosításoknak köszönhetően azok a készülékek, amelyek WLAN-kliensként jelentkeznek be egy hálózatba, maguk is hozzáférési pontokká válnak, így nincs szükség külön olyan WLAN-infrastruktúrára, amelybe mind a két eszköz bejelentkezik. Az új specifikációt korábban *Wi-Fi Peer-to-Peer* neveztek, mostantól viszont *Wi-Fi Direct*nek hívják. Az eljárás elvileg minden WLAN-egységnél alkalmazható, valamint ennek segítségével akár a régebbi készülékekkel is megfelelő minőségű vezeték nélküli kapcsolat alakítható ki.

A Wi-Fi Direct közvetlenül a Bluetooth-technika számára teremt konkurenciát, ugyanis utóbbinál különösebb problémák nélkül összeköthető egy kamera egy nyomtatóval vagy éppen egy okostelefon egy PC-vel anélkül, hogy ehhez külső WLAN-infrastruktúrára vagy egy kábelre lenne szükség.

A Wi-Fi Alliance nyilvánosságra hozta azoknak az egységeknek a listáját, amelyek már támogatják a Wi-Fi Directet. A Wi-Fi Direct nemcsak a digitális fényképek, videók és más anyagok megosztására, nyomtatására, szinkronizálására használható fel, hanem a WLAN-hálózatok kiépítését is egyszerűbbé teszi. A fejlesztések fő szempontja az volt, hogy a Wi-Fi Directet támogató termékek egyetlen gombnyomással hozzáférési pontokká alakulhassanak át és legalább a WPA2 biztonsági protokollt támogassák.

/SG.hu Hírlevél, 2010. október 26., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

Útikalauz a Googletenberg-galaxis stopposainak: hazai könyves alapmű az e-bookról

KEREKES PÁL

Az elektronikus könyv – e-book : e-könyv, e-könyv-olvasó, e-könyv-kereskedelem / Kerekes Pál. – Budapest : Ad Librum, 2010. – 133 p.

Bibliogr.: p. 128-132.

ISBN 978-615-5014-58-1

„Piaci elemzők szerint az elektronikus könyvpiac olyan robbanásszerű növekedésnek fog indulni a közeljövőben, hogy 2015-re komoly vetélytársává válhat a már így is évek óta halódó hagyományos, papíralapú könyvek és magazinok kiadásának¹ – közölte tavaly novemberben az *Index* az amerikai *Forrester Research* piackutató cég nyáron tartott felmérése alapján. Senki sem hitte volna még akár egy bő esztendővel ezelőtt, hogy az e-könyv vilámgyorsan meghódítja a Föld fejlettebb részét, és 2010 slágerévé az elektronikus könyvolvasó válik a nemzetközi piacokon: „Az *amazon.com*, a *Kindle* nevű ebook-olvasó gyártója, és egyben a világ legnagyobb könyvúrháza a közelmúltban tette közzé elmúlt negyedéves eredményeit, melyek közül a legérdekesebb adat az, hogy minden 100 eladott keményítáblás könyvre 143 elektronikus formátumú jut.² Ez minden bizonnyal azzal is

együtt jár, hogy napról napra fogyatkozik azok köre, akik ellenérzéssel viseltetnek iránta.

A homo sapiens, azaz az értelmes ember egyik alapvető és évszázadok óta berögződött (szerencsére kiváló) szokása – minden kétséget kizáróan – az olvasás. *Kerekes Pál* könyve az elektronikus könyvről (e-bookról) éppen a legjobbkor, az *olvasás korszakváltásának* határán – persze ennél fogva igen kényes időszakban – született: a szerző víziója szerint szinte az utolsó másodpercben, amikor még érdemes volt nyomtatott formában (is) megjelentetni, hiszen lehet, hamarosan már csak a *Kindle* vagy az *iPad* kijelzőjén merülne el benne az érdeklődő... Ennek a – kötet soraiból kiolvasható, de a piaci trendek által is alátámasztani látszó, belőlünk *ambivalens* érzéseket kiváltó – hipotézisnek az igazságtartalmát majd az idő eldönti. Annyi azonban bizonyos, hogy akár egy évtized múlva is érdemes majd kézbe venni ezt a könyvet (vagy ha úgy tetszik: képernyőre hívni *Kerekes Pál* művét), mert az olvasóktól a kiadóig, a kereskedelemtől az informatikai eszközökig – a terjedelmi korlátok keretei között – minden kapcsolódó témakört, kellő mélységben áttekint.

A mű tartalma alcíméhez (*e-könyv, e-könyv olvasó, e-könyv-kereskedelem*) hűen igazodik, 8 főfejezete, illetve melléklete szakmai korrektséggel, egészséges öntudattal, de alázattal, ugyanakkor gyakorlatias módon, a mindennapi ember számára is érthetően, világos fogalmazással, ahol szükséges, figyelemfelkeltő stílusban világítja meg az elektronikus olvasás előnyeit-hátrányait. Átgondoltan átfogó felépítése első ránézésre kiolvasható a tartalomjegyzékéből:

- I. *Könyv és e-könyv: rokonok vagy versenytársak?*
- II. *Az e-könyv és olvasója: a tudáslogisztika új utakon*
- III. *E-könyvek lelőhelyei, a tartalom elérése*

- IV. Szerző és olvasó: egy pályán vagy külön utakon? A *Digital Right Management* (digitális jogkezelés) e-könyv vonatkozásai
- V. Szövegplatformok (formátumok) az e-könyvhöz
- VI. Az e-könyvolvasó (e-reader) jellemzői, a piacvezető gépezetek bemutatása
- VII. A Google Books jelenség
- VIII. Az e-könyv határterületei
- IX. Mellékletek

A munka vitathatatlan jelentősége, hogy az *első* magyar nyelvű (kézi)könyv az informatikai világ legújabb sikerágáról, az e-könyvekről. Dicséretes, hogy a hazánkban éppen csak felbukkant jelenségről, máris egy széles nagyközönségnek szóló, olvasmányos kötet jelent meg, ráadásul magyar – elsőkönyves – szerzőtől. Ez az informatikus könyvtáros végzettségű Kerekes Pál fogékonyságát és éleslátását jelzi a modern kor vívmányaira, közülük is azokra, amelyek jelentős változásokat hozhatnak nemcsak az informatika, de a könyvkiadás, a könyvtárak és az olvasás környezetében.

Az e-könyvek alig áttekinthető univerzumáról kaotikus, gyakran egymásnak ellentmondó és nehezen érhető információk zúdulnak nyakunkba. Olyan kérdések merülhetnek fel bennünk, melyek megválaszolása sokszor nem túl egyszerű, sőt, megkockáztatjuk, (most még) egyértelmű felelet sincs rájuk: Mi pontosan az e-könyv? Hol a helye a könyv és az olvasás kultúrájában? Miben különbözik a hagyományos könyvtől, milyen előnyöket tud felmutatni a könyvesboltokban és könyvtárakban kapható kötetekkel összehasonlítva? Honnan szerezhetjük be és milyen eszközök segítségével olvashatjuk el? Kerekes Pál az alapfogalmak tisztázásának fonálára fűzve vezeti az olvasás barátait e kulturális-digitális nóvum birodalmában, magabiztosan meggyőzve a kételkedőket az informatikai eszközök hasznosságáról és előremutató tulajdonságairól. A könyv elénk vetíti az e-könyv technikai, kereskedelmi struktúráját, illetve az e-book határterületeit is görcső alá veszi: a hangos- és videokönyvet, a POD³ konstrukciót.

Kerekes többször kitér arra: a *nyomtatott és az elektronikus könyv szembeállítására zsákutca*. A p-könyv (p mint papír, mint print) rokona, egyben versenytársa az e-könyvnek. Nem egymást megsemmisítő kulturális eszközök a könyvverziók, hanem egymást kiegészítő műveltségi fundamentumok. A digitális platformon létrejött kultúra csak a hagyományos kontextusában értelmezhető. Mindezek ellenére nem lehet a szőnyeg alá söpörni: az olvasás új dimenziókba helyezésével da-

rázsírfészekbe nyúl a szerző, sorai – minden biztonnyal – nem fognak visszhang nélkül maradni. Viszont jövőképét árnyalja, és úgy gondoljuk, mindenki számára tiszteletben tarthatóvá teszi: a digitális könyvet a nyomtatott folytatásaként, nem pedig megszüntetőjeként aposztrofálja. A kötet utolsó mondatában így szól: „Az e-book nem végállomás, a könyv-expressz robog tovább.”

Ennek némiképp ellentmond, illetve megoszthatja az olvasóközönséget – s talán nem túl szerencsés kedvcsináló, megkockáztatjuk: elhagyható lett volna – a hátsó borítón álló szerzői gondolatmenet: „Az elektronikus könyv új kultúrtechnikai komplexumokra téríti, kényszeríti az olvasókat. Az Internet és a különböző hozzáférési eszközök – mint az iPad, a mobiltelefon, a note-book, az asztali számítógép, és természetesen maga az e-reader – összetett virtuális térbe helyezik a tudás és a műélvezet logisztikáját. A könyvespolcok ritkán érintett tárlókká válnak, hiszen a digitális készletek – azonnal elérhetően – kimeríthetetlen rezervoárban rendelkezésre állnak. Az otthoni környezetből eltűnnek a színes borítókkal, kopottas gerincekkel mindenütt heverő olvasnivalók. A könyvtestekkel teli tékák látványát a monitor vagy a kijelző váltja fel. A Gutenberghez köthető korszakjelzést új fogalom jelzi: a Googletenberg-galaxis.”

Ne felejtsük: mint minden *paradigmaváltás*, az olvasás eszközrendszerének megváltozása is az eltérő vélemények heves ütköztetésével, akár megrázkódtatásokkal jár. De a tudomány a szakmai forradalmak útján fejlődik.⁴ Ezért is külön öröm Kerekes könyvét kézbe venni: Kerekes az e-book bátor hazai forradalmára. A sokak által oly kedvelt könyvillat feletti győzelem már közel? Vagy hosszú harcok előtt állunk? Mindenki döntse el maga. Jó szívvel ajánlhatjuk azonban: mielőtt bárki is ítélkezik, a kötetet mindenképpen olvassa el (persze a számára kedves hordozón), mert nélkülözhetetlen muníciót ad.

Röviddel a nyomtatott könyv (*Ad Librum Kiadó*) boltokba kerülése után másik kiadónál (*Kossuth Kiadó*) jelent meg a tanulmány digitális változata.⁵ Az e-bookverzió már frissebb adatokat tartalmaz, és – a szerző önéletrajzi ihletésű fejezetével (*X. Egy XVI. századi könyves esete a média- és rendszerváltással*) – bővebb, ráadásul fele annyiba kerül, mint papíralapú társa. Kerekes tehát nem csak ír az e-könyvről, hanem elő is állítja azt.

Az alapos jegyzetapparátust bibliográfia egészíti ki, betoldva egy rövid glosszáriummal az e-könyves

világ fogalmairól. A nyomtatott mű mérete szimbolizálja az e-könyv olvasók formáját. Kényelmesen elfér egy táskában, de akár egy nagyobb zsebben is. Szedése-tördelése – érzésünk szerint – kicsit sűrű, és „húzza” a szemet, a lábjegyzet sokszor összefolyik a törzsszöveggel, de ez sem véletlen: szokat bennünket Kerekes jövőképehez, a viszonylag kis képernyőn történő navigáláshoz.

A szakmaiság elismerése mellett meg kell jegyezni, hogy a könyv elsősorban nem tudományos célú összefoglalónak készült, sokkal inkább népszerű nyelven megírt ismeretterjesztő kiadvány. Céljának maradéktalanul meg is felel, továbbá az sem vitatható, hogy az oktatás számára is hasznosítható, mint könnyen emészthető áttekintés. Ennek ékes bizonyítéka, hogy Kerekes Pál – aki 2009-ben maga is a könyvtártudományi doktori programon szerzett PhD fokozatot – több éve az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékének megbízott oktatója. Kötete bevált és kipróbált, szemeszterről szemeszterre csiszolódó tananyagként hasznosul az informatikus könyvtáros BA hallgatók gyakorlati képzésében. Olyannyira, hogy az eddig speciálkolégiumként hallgatható *Elektronikus könyv* tárgy az alapszakos diákok számára – szélesítve a szakmai utánpótlás látókörét – immár kötelező stúdiumként jelenik meg a hálótervben.

A digitális olvasáskultúra rohamléptekben bővül. Hisszük, hogy Kerekes Pál munkája inspirálja,

felgyorsítja a témában tervezett publikációk megjelenését. Azonban az érintetteknek gyorsan kell cselekedniük: az idei Könyvfesztiválra várható a Kossuth Kiadó gondozásában születő új – illusztrációkkal gazdagon díszített, *E-book kalauz* című, a könyvtár és az e-könyv viszonyát részletekben mérő vizsgáló, bővebb, átdolgozott – kiadás... Vagy ha úgy tetszik: egy meggyőzőbb, professzionálisabb e-bookfegyver.

Irodalom, jegyzetek

- 1 Robbanás előtt az e-könyv piac. 2010. november 9. http://index.hu/tech/blog/2010/11/09/robbanas_elott_az_e-konyv-piac A letöltés ideje: 2011. január 17.
- 2 Az iPad megváltoztathatja az ebook-piacot. 2010. július 21. http://index.hu/kultur/media/2010/07/21/az_ipad_meg_valtoztathatja_az_ebook-piacot A letöltés ideje: 2011. január 17.
- 3 Print on demand = nyomtatás igény szerint
- 4 KUHN, Thomas S.: A tudományos forradalmak szerkezete. Az utószót írta Fehér Márta, ford. Bíró Dániel. Budapest, Gondolat Kiadó. 1984. 321 p. (Társadalomtudományi könyvtár)
- 5 <http://www.multimediaplaza.com/ekonyvek/adatlap/943> A letöltés ideje: 2011. január 17.

Kiszl Péter

(ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszék)

A Mongol Nemzeti Könyvtár jövője

2008 novemberében a *Mellon Alapítvány* azzal bízta meg az *eIFL.net Alapítványt*, hogy 2009 folyamán segítse a *Mongol Nemzeti Könyvtár (MNK)* stratégiai tervének elkészítését. (Az *eIFL.net* egy 1999-ben alapított nemzetközi nonprofit szervezet, amelynek fő célja, hogy segítse Afrika, Ázsia és Európa fejlődő és átalakulóban lévő országainak könyvtárait abban, hogy fenntartható hozzáférést tegyenek lehetővé a magas minőségű digitális információkhoz.)

A Mongol Nemzeti Könyvtár stratégiai tervének kidolgozását két sajátos körülmény hívta életre: 2007-ben a kuvaiti emír bejelentette, hogy egy új nemzeti könyvtári épületet adományoz Mongóliának; a másik tényező pedig az volt, hogy az *eIFL Alapítvány* könyvtári konzorciumot hozott létre az országban. A kuvaiti emír döntése egyszeriben a

mongol kormány figyelmének is középpontjába helyezte a nemzeti könyvtárat és könyvtárügyet; a második körülmény pedig szakmai fórumot teremtett a fenntartókkal való konzultációhoz.

A Mongol Nemzeti Könyvtár 3 milliós állományával az ország legnagyobb könyvtára, amely közel 1 millió értékes régi könyvet és kéziratot őriz. A könyvtár a mongol könyvtárosképzés módszertani központja is. 2001 óta internetkapcsolattal rendelkezik, s kulcsszereplője az *eIFL Alapítvány* által létrehozott könyvtári konzorciumnak, amelynek célja, hogy kiszélesítse az elektronikus forrásokhoz való hozzáférés lehetőségét szerte az országban.

A könyvtár jelenlegi épülete, amelyet 1951-ben adtak át, ma már nem felel meg a felhasználók

igényeinek és a könyvtár által nyújtott szolgáltatások elvárható szükségleteinek. Az új könyvtárpépület alapkövét már lerakták, s a nemzeti könyvtár három év múlva beköltözhet új otthonában.

A projekt

2008 áprilisában a Nemzeti Könyvtár, az ICT-ben érdekelt minisztériumok és könyvtárak felkérték az *eIFL.net*-et, hogy nyújtsanak segítséget a Mongol Nemzeti Könyvtár stratégiai tervének elkészítéséhez, az új épületbe való átköltözéshez és az ezzel együtt járó, szükséges módosítások, fejlesztések végrehajtásához (mint pl. szervezeti változások, új szolgáltatások és technológiák bevezetése). A projekt fő célja az volt, hogy az *eIFL.net* számára átfogó program kidolgozását tegyék lehetővé, amely a stratégiai tervezés alapelveire épít, s együttműködik a könyvtár vezető munkatársaival ugyanúgy, mint az *Oktatási, Tudományos és Kulturális Minisztérium* (mint alapító), a nemzeti ICT hatóság (a fő innovátor), az illetékes parlamenti bizottság felelőseivel és a mongol könyvtári konzorcium további tagjaival.

A projekt fő célkitűzései a következők voltak:

- Segítségnyújtás a Nemzeti Könyvtárnak abban, hogy az új épületbe való költözés és a kialakítandó új szolgáltatások fényében kidolgozza új stratégiai tervét.
- Segítségnyújtás a Könyvtárnak abban, hogy érte a költözés következtében elkerülhetetlen menedzsmentváltozások szükségességét.
- A Nemzeti Könyvtár, fenntartói környezete és szakmai környezete stratégiai menedzsmentkapacitásának, felkészültségének fejlesztése.
- Tudás- és tapasztalatátadás olyan könyvtárak segítségével, amelyek már végigéltek hasonló folyamatokat.
- A tervezési periódusban jelentkező feladatokat érintő pénzügyi szempontok számbavétele.

A célkitűzések elérése érdekében a következő feladatokat határozták meg:

- *Monika Segbert-Elbert* és *David Fuegi* látogatása (2009. január): a munkába bevonandó helyi csapat összeállítása, egyetértés kialakítása a fő célkitűzések és az elérésüket szolgáló tevékenységek tekintetében, a workshopok időzítése, valamint bizalmon alapuló kapcsolatok építése céljából.
- Workshopok a következő témákban: stratégiai tervezés, stratégiai terv készítése, érdekérvényesítés.

Az első, háromnapos workshopot, amelyen valamennyi érdekelt fél tagjai részt vettek, 2009 áprilisában tartották Ulánbátorban. A képzés elsősorban a stratégiai tervezés módszertanára és esettanulmányok vizsgálatára irányult (sikeres tervezési folyamatok az orosz, svájci, szingapúri, ausztrál és brit nemzeti könyvtárakban). A workshopra készülve a mongol fél végzett előzetes kutatást arról, hogy milyennek szeretnék fenntartói és használói látni az új nemzeti könyvtárat, és milyen új szolgáltatásokkal szeretnének ott találkozni. Más konzorciumi tagok a könyvtárügyet meghatározó mongol jogszabályokat vizsgálták, és meghatározták azokat a területeket, ahol fejlesztésekre van szükség. A workshop kétnyelvű volt (angol és mongol), az anyagait pedig elérhetővé tették a világhálón.

A következő négy hónapban a helyiek további konzultációkat folytattak a mongol könyvtári konzorcium tagjaival, az illetékes minisztériumokkal, kiadókkal és könyvtárosokkal. Ezt követően elkészítették a stratégiai terv fő fejezeteinek vázlatát (a képzésen tanult formátumban), majd vitafórumokat tartottak a prioritásokat illetően. Az így elkészült dokumentum szolgált a második háromnapos workshop alapjául, amelyre 2009 júliusában került sor. A sikeres együttgondolkodást, közös munkát követően a minisztérium illetékes elismerésének adott hangot: *„néhány hónapja még egy vázlat összerakása is lehetetlennek tűnt, most pedig már egy stratégiai terv első tervezetén dolgozunk!”*.

A workshopot követően alakult MNK-munkacsoport újabb revízió alá vette a szöveget, különös figyelemmel a leggyengébbnek ítélt területekre:

- hogyan illeszkedik a stratégia a kormány prioritásaihoz;
- a közkönyvtárak vezető szerepének kérdése;
- partnerségi modellek;
- egy e-stratégia és a megfelelő jogszabályok szükségessége;
- nemzeti vita lefolytatásának szükségessége a mongol könyvtári rendszer reformjáról;
- az MNK szerepe a létrejövő új scenárióban;
- az MNK személyzeti politikája mint a sikeres modernizáció alapja.

A stratégiai tervet végül 2009 novemberében benyújtották az Oktatási, Tudományos és Kulturális Minisztériumhoz és a mongol parlamenthez (utóbbihoz a költségvetési vonatkozások miatt is).

2009 decemberében került sor az utolsó workshopra, melyen a lett *Kristine Paberza* tartott

előadást a kulturális érdekérvényesítés (hogyan szerezzünk támogatókat) témájában.

Eredmények és további tennivalók

A projekt sikerességét a nemzetközi gazdasági problémáktól kezdve a 2009. májusi mongóliai elnöki választásig sokféle tényező befolyásolta. (Ez utóbbi eredményeképpen pl. más párt adja az elnököt, mint amelynek többsége van a parlamentben. Ennek hatása ugyan még nem látszik tisztán, de biztos, hogy az MNK vezetőinek jó kapcsolatot kell kiépítenie az új elnökkel és környezetével. A könyvtárosok egyelőre bizakodók, remélve, hogy megnyerhetik az új elnököt – aki kétszer volt már Mongólia miniszterelnöke, s abbéli minőségében fontos dekrétumot adott ki a Nemzeti Könyvtár státuszát illetően.)

Nemzetközi kapcsolatok

A stratégiai terven való közös gondolkodás, s a vele járó tanulási folyamat mellett a projekt fontos eredménye, hogy megerősítette az MNK külföldi kapcsolatait. Tekintve, hogy Mongólia sok szempontból rendkívül izolált ország, a projekt keretében kialakult új nemzetközi kapcsolatok (*Orosz Állami Könyvtár, Svájci Nemzeti Könyvtár, Szingapúri Nemzeti Könyvtár*), s az azokból adódó tapasztalatok elengedhetetlenek a stratégiai terv sikeres végrehajtásához. (Többek között e kapcsolatok egyik első eredménye az MNK új angol nyelvű honlapjának létrejötte: http://www.nationallibrary.mn/en_index.php.)

Új partnerség Mongólián belül

Az *eIFL.net* által létrehozott mongol könyvtári konzorcium (<http://www.eifl.net/cps/sections/country/mongolia>) az országon belüli szakmai együttműködés új alapjait rakta le, s új módjait teremtette meg. A stratégiai tervet kidolgozó team munkájában a nemzeti könyvtár munkatársain kívül számos egyéb nemzeti hatóság, alapítvány, kiadó, könyvtár stb. képviselője is részt vett, s az MNK – működése során először – valós és potenciális felhasználóit is bevonta a jövő tervezésébe.

Intézményi és strukturális reform?

A második workshop keretében esett szó a mongol könyvtárügy intézményi és strukturális reformjának szükségességéről. Végrehajtása azonban, termé-

szetesen, más fórum, más szerveződés feladata, e projekt a változásoknak csak katalizátoraként működhet (bár maga a feladat bekerült a stratégiai tervbe). Fontos kapcsolódó feladat a (könyvtári) humánerőforrás-fejlesztés.

Jogsabályi reformok fogadtatása

A stratégiai terv egyik központi eleme a szolgáltatások modernizálásához és a digitális kor elvárásainak megfelelő fejlesztésekhez szükséges jogszabályi keretek megteremtése. Alapvető a szerzői jogokkal kapcsolatos jogszabályok felülvizsgálta és modernizálása. E témában az *eIFL-IP* isztambuli konferenciáján (2009. március 25–27. <http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-ip/training/2009-istanbul/reading-material>) a Mongol Könyvtári Konzorcium ismertette álláspontját, amely szerint:

- A digitális korban a könyvtáraknak szolgáltatásuk bővítéséhez (s nem csupán használók lenyűgözéséhez) képesnek kell lenniük digitális gyűjtemények, archívumok létrehozására.
- Megfelelő jogi keretek hiányában a könyvtárak nagyon hamar szerzői jogi szabálysértések elkövetésével lehetnek vádolhatók.
- A felhasználók jelenleg nem férhetnek hozzá a meglévő elektronikus forrásokhoz Mongóliában (még a könyvtárak által létrehozottakhoz sem), mert a szerzői jogi törvény nem engedélyezi digitális archívum létrehozását, és nem ad hozzáférést az elektronikus forrásokhoz az interneten keresztül sem.
- Az Oktatási, Tudományos és Kulturális Minisztérium elfogadta azokat a szabályzatokat, amelyek segítik a Nemzeti Könyvtár szolgáltatásainak technológiai fejlesztését, de ha a könyvtár vezetése e szabályzatok szerint járna el, megsértené a szerzői jogi törvényt.
- A mongol könyvtárak szerzői jogi kérdésekben nem tudnak érvényt szerezni sem saját érdekeiknek, sem a felhasználókéknak.
- A könyvtárosoknak nincs megfelelő tudásuk és tapasztalataik arra nézve, hogy hogyan alkalmazzák a szerzői jogi kivételeket, azok lehetőségeit szolgáltatásaikban.
- Mongólia szerzői jogokért felelős hatósága hajlandónak mutatkozik arra, hogy a könyvtári és információs közösséggel való tárgyalások szerint módosítsa a nemzeti szerzői jogi törvényt.

A legfőbb eredmény: maga a stratégiai terv

A tervet maguk a mongol könyvtárosok dolgozták ki, s nem az *eIFL* munkatársai. Eredetileg mongolul készült, bár angol fordítása elérhető a világhálón

(<http://www.nationallibrary.mn/Strategy%20plan%202010-2016.pdf>).

A Mongol Nemzeti Könyvtár jelenleg nemcsak arra nem képes, hogy digitális infrastruktúra segítségével modern könyvtári szolgáltatásokat nyújtson, de arra is alig van módja, hogy ellássa a minimális nemzeti könyvtári szolgáltatásokat, pénzügyi és kapacitásbeli problémák miatt. Elengedhetetlen tehát egy gyors és radikális reform végrehajtása, mind a könyvtári szolgáltatások, mind a szolgáltatási környezet tekintetében – intellektuális, oktatási és tudományos értelemben egyaránt.

A stratégiai terv végrehajtására 2009–2015 között két fázisban kerül sor: 1. fázis (2009–2011), 2. fázis (2012–2015).

A dokumentum átfogó célokat és feladatokat fogalmaz meg, amelyek új jártasságokat, készségeket, új struktúrát, új döntéseket, új jogi környezetet és új beruházásokat igényelnek. Sikeres végrehajtása következtében a Mongol Nemzeti Könyvtár

képes lesz 21. századi, új és megbízható, hosszú távon fenntartható szolgáltatásokat nyújtani felhasználóinak; hozzájárul a tudásalapú gazdaság és társadalom megteremtéséhez. Létrehozása és elfogadása jelentős eredménynek számít, ugyanakkor csak az első lépés megtételét jelenti. Számos szereplő félelemmel tekint végrehajtása elé, aggódik annak támogatottsága és sikeressége miatt. Ehhez az is hozzájárul, hogy az új könyvtár-épület megépítésének munkálatai sem kezdődtek még el. Vannak azonban reményre okot adó jelek is: 2008 júniusában lerakták az alapkövet, és a mongol elnök megbízta Mongólia új kuvaiti nagykövetét azzal, hogy kövesse figyelemmel a könyvtár-építési projektet.

/SEGBERT-ELBERT, Monika – FUEGI, David: *Planning the Future of the National Library of Mongolia.* = *Ariadne*, 63. sz. 2010, április 30.
<http://www.ariadne.ac.uk/issue63/segbertElbert-fuegi/>

(Kovácsné Koreny Ágnes)

A Wikipedia távlatai a felsőoktatásban

A Wikipédiát sokan kritizálják a szerkesztés módja és a tartalom minősége miatt, elsősorban a humán tudományok művelői. [1] A természettudósok sokkal megengedőbbek. Tény, hogy a Wikipedia népszerű online információforrássá vált, és mint ilyen, a felsőoktatás számára is fontos oktatási segéd-eszköz lehet. A Wikipedia egy online, szabadon szerkesztett enciklopédia, amely sokak szerint nem felel meg a tudományos elvárásoknak. Ugyanakkor vannak felsőoktatási könyvtárosok, akik a Wikipédiára mutató linkeket tesznek a könyvtári digitális gyűjteményekbe. A web 2.0 technológia interaktív lehetőségeket biztosít a használóknak, ezzel megváltoztatva az információkeresési, -használati és -megosztási szokásokat. A Wikipedia is azon információterek egyike, amelyek ezt az új közösségi információhasználatot gerjesztik. Nagyon gyors fejlődés figyelhető meg a 2001-es indulása óta, ez is az oka annak, hogy még kevés tanulmány foglalkozott a különböző felhasználói csoportokra gyakorolt hatásával, használatával a tudományos életben.

A kutatás kérdései

A tanulmány írója alapvetően arra szeretett volna választ kapni, hogy a felsőoktatási közösség a kutatói és oktatói munkájában forrásként használja-e a Wikipédiát az információkeresés során, és ha igen, milyen módon osztja azt meg a hallgatókkal és a kollégákkal. Ezen kívül azt is meg akarták tudni, vajon a Wikipédiához való viszonyulás kapcsolatban van-e a meglévő információhasználati szokásokkal. Ennek érdekében először azt vizsgálták, hogy az oktatói és a kutatói munkában mi az információforrás használatának és megosztásának a gyakorlata, másodsorban hogy ezek hatással vannak-e a Wikipedia használatára. A projektben információforrás alatt online katalógust (OPAC), online indexet/adatbázist, kereső motort és egyéb elektronikus anyagot értettek; a vizsgált változók a résztvevők jellemzői (foglalkoztatási státus, egyetemi rangsor, tudományos fokozat, tudományág, e-mailhasználat) voltak.

A cél érdekében a következő kérdésekre keresték a választ:

- Milyen az oktatásban és kutatásban az információforrások használata?
- Milyenek az információmegosztási szokások az oktatásban és a kutatásban?
- Az információforrások használata és a megosztási szokások hatnak-e a Wikipedia használatára?

Irodalmi áttekintés

A felsőoktatás minősége szempontjából fontos tényező az információ és a technológia használata. Korábbi tanulmányokban megállapították, hogy az e-mail és a web használata kapcsolatba hozható az oktatás, a kutatás és a szolgáltatás hatékonyságával. Hasonlóan bizonyították azt is, hogy az egyetemi közösség hat a tudományos információs rendszerek fejlesztésére.

Az információtechnológia használata

Az egyén szempontjából az információtechnológia alkalmazását gazdasági, kulturális, oktatási, fizikai és szociális tényezők befolyásolják, ugyanakkor a közösségek hatni tudnak az információtechnológiai fejlesztésekre.

A Wikipedia az információ létrehozásának, megosztásának, cseréjének és újrafogalmazásának új teret nyújt. Tekintettel arra, hogy az információ és az információt használó közösség hatással van egymásra, fontos tudni, használják-e a Wikipédiát a felsőoktatásban? Az USA-ban bírósági határozatoknál már egyre növekvő számban hivatkoznak a Wikipédiára. [2]

Tanulmányok a Wikipédiáról

Az egyetemi közösségek tagjainak blogjaiban is hangot adtak a Wikipédiával kapcsolatos negatív és pozitív véleményeknek. [3] Számos tanulmány összpontosított a tartalom fejlesztésére, valamint a látogatottság és a szerkesztői aktivitás alapján mért népszerűségére. [4] Az adatok alapvetően a Wikipedia forgalmi statisztikáiból és a linkekből származnak. 2006-ban Chesney felmérése szerint [5], a szakértők hitelesebbnek tartották a Wikipedia szócikkeit, mint a hozzá nem értők. További vizsgálatot javasolt, tekintettel a kisszámú mintára. 2009-ben Chen 68 hi-tech szakember Wikipédiával kapcsolatos hozzáállását tanulmányozta [6]. A szakértők úgy vélekedtek, hogy a Wikipedia az általános tájékozódáshoz egy mindig „kéznél levő”,

könnyen elérhető referenzforrás, a szócikkek száma azonban még kevés.

A kutatási módszer

Eljárás

A kutatásban résztvevők toborzásának céljából különböző tudományos és szakmai levelezőlistákra küldtek felhívást. Olyan listákat választottak, amelyeknek feliratkozott tagjai felsőoktatási könyvtárosok, informatikai szakemberek és oktatással foglalkozó munkatársak – a világ minden részéről, akik kapcsolatban állnak a karokkal és a tanszékkel, így továbbítani tudták a levelet a megfelelő helyekre. A kutatást végző személy nem tudta megállapítani, hogy végül hányan kapták meg a levelet, és azt sem, hogy hányan utasították el a válaszadást.

Résztvevők

Összességében 201-en töltötték ki eredményesen a kérdőívet. A felmérésben résztvevők többsége doktori fokozattal rendelkező, teljes munkaidőben dolgozó kari alkalmazott volt, közülük 162 fő (80,6%) az amerikai és a kanadai egyetemi rendszerből, 91 (45,3%) a társadalomtudományi területről; a válaszadók 60%-a naponta 10 vagy több alkalommal használt e-mailt.

Eszköz

Egy cég által működtetett rendszerrel készült online kérdőívet használtak, amelyben 16 Likert-skálás kérdés volt. A skálán az egyetértés mértékét kellett értékelni, és magyarázatot, véleményt is lehetett írni a kérdésekhez. A kérdőív kitöltésére szánt időt 15-30 percre becsülték. Minden fontos kérdésre kötelező volt válaszolni, és egy IP címről csak egy kérdőívet küldhettek.

Adatelemzés

A résztvevők jellemzői és az információs források használata közötti kapcsolat kiértékelésénél a kétszemponstú ANOVA elemzést (varianciaanalízis) használták. Egyszemponstú ANOVA és korrelációelemzés szolgált a résztvevők információmegosztási szokásai és a különböző információs forrásokban való keresésük közötti kapcsolat vizsgálatára. Korrelációelemzéssel állapították meg, hogy a résztvevők jellemzői és az információs források használata befolyásolta-e a Wikipedia használatát

az oktatásban, kutatásban. Az összes elemzéshez az SPSS programot használták. Az opcionális, kötetlenül írható véleményeket is kielemezték, hogy jobban megértsék a Wikipedia és az információforrások használata közötti kapcsolatot.

Megállapítások

A kérdőíveket elemezve, a kutatás kérdéseire a következő megállapításokat tudták megfogalmazni.

Milyen az oktatásban és kutatásban az információforrások használata?

A kérdéssel kapcsolatban két függő változó volt: az információforrások típusai és a résztvevők által adott rangsoruk. Független változók voltak: a résztvevők foglalkoztatási státusza (részmunkaidő és teljes munkaidő), oktatói munkaköre, egyetemi rendszere (amerikai és kanadai – szemben az európaival), egyetemi fokozatuk (master és doktor) és a tudományterületük. Az oktatói munkakört négy kategóriába sorolták: oktató, adjunktus, docens, egyetemi tanár; a tudományterületeket pedig így osztották fel: természettudományok, társadalomtudományok, humán tudományok, interdiszciplináris és egyéb. A kétszemponos ANOVA szolgált a két függő és a független változók közötti kapcsolat elemzésére. Az eredmény: ismert vagy ismeretlen téma keresésekor első helyen az online forrásokot és az online referenzszolgáltatást jelölték meg, a két függő és a független változók között nem találtak jellemző kapcsolatot.

Milyenek az információmegosztási szokások az oktatásban és a kutatásban?

A kapott válaszok kiértékelésével választ szerettek volna kapni arra, hogy mi az információ használatának és megosztásának módja? A válaszok alapján a résztvevők viszonylag gyakran használtak elektronikus információt a kutatásban, oktatásban. Az online adatbázisok és a webalapú információk használatára, a hallgatók webes források felé irányítására kapott rangsorokat a résztvevők jellemzőire vonatkozóan elemezték.

Szignifikáns kapcsolatot találtak az oktatói munkakör és a weben keresett információ használata között ($p=0,04$). Különbség volt az oktató és az egyetemi tanár ($p=0,06$), hasonlóan a docens és az egyetemi tanárcsoportok között ($p=0,04$). További szignifikáns kapcsolatot tapasztaltak az oktatói munkakör és a hallgatók körében a weben elér-

hető információforrások használatának szorgalmazása között ($p=0,02$). Különbség ($p=0,01$) volt az oktató- és a docenscsoportok között is.

A tanulmányban az egyetemi fokozat szerint két csoportot alakítottak ki: master és doktor. Alapvető kapcsolatot találtak az egyetemi fokozat és az e-mailhasználat gyakorisága ($p=0,1$), valamint a hallgatóknak a weben elérhető információk felé irányítása között ($p=0,002$). Ez azt jelenti, hogy a doktori fokozattal rendelkezők sokkal gyakrabban használtak e-mailt, és irányították a hallgatókat a web felé, mint a master fokozattal rendelkezők.

A kutatásban résztvevők tudományterülete összefüggésbe hozható a kutatásban, oktatásban használt online adatbázisokkal ($p=0,002$). Különbség ($p=0,01$) volt a természettudomány és a társadalomtudomány-csoportba, mint ahogy a természettudomány és az egyéb kategóriába tartozók között is ($p=0,003$).

A korrelációelemzés során bebizonyosodott, hogy az e-mail használatának gyakorisága összefüggött az online adatbázis-használattal ($r=0,14$, $p=0,03$) és a hallgatóknak a webalapú információ felé irányításával ($r=0,28$, $p=0,00$). Azok, akik gyakran használtak online adatbázisokat, nagyobb valószínűséggel javasoltak a hallgatóknak webes forrásokat ($r=0,18$, $p=0,05$). Ugyanezt az összefüggést találták a keresőmotorok használata és a hallgatók körében a webes információforrások használatának szorgalmazása között ($r=0,39$, $p=0,00$).

Az információforrások használata és a megosztási szokások hatnak-e a Wikipedia használatára?

Csak egy résztvevő nem tudott a Wikipediáról. A 200 válaszadó az egyéb online forrásoknál alacsonyabbra értékelte a Wikipédiát, oktatási és kutatási célra ritkábban használták és osztották meg az onnan származó információkat, és a hallgatóknak is kevésbé engedték meg a használatát a feladatmegoldásokhoz. A Wikipedia hitelességére vonatkozóan átlagosan alacsony pontokat adtak.

A korrelációs vizsgálatok rámutattak arra, hogy a résztvevők online adatbázishasználata összefüggött azzal, hogy mennyire engedték meg a Wikipedia használatát iskolai feladatokhoz ($r=-0,17$, $p=0,01$). Az elemzés a következő összefüggésekre mutatott rá: minél gyakrabban kerestek a weben, annál gyakrabban használták a Wikipédiát is a kutatásban ($r=0,39$, $p=0,00$), oktatásban ($r=0,37$, $p=0,00$)

és engedték meg az iskolai feladatokhoz ($r=0,21$, $p=0,002$), valamint tekintették hiteles forrásnak ($r=0,32$, $p=0,00$). Akik többnyire online adatbázisokat használtak, azok gyakrabban vonták kétségbe a Wikipedia hitelességét. Akik szorgalmazták, hogy a hallgatók a weben keressenek információt, nagyobb valószínűséggel használták a Wikipediát a kutatásban ($r=0,2$, $p=0,002$), oktatásban ($r=0,31$, $p=0,00$) és engedték meg a feladatmegoldásokban ($r=0,15$, $p=0,02$), mindemellett kisebb valószínűséggel vettek részt a Wikipedia szerkesztésében ($r=-0,13$, $p=0,04$). Akik gyakran használták a Wikipediát a kutatásban, nagyobb valószínűséggel használták az oktatásban is ($r=0,69$, $p=0,00$) és engedték meg ezt a hallgatóiknak is ($r=0,41$, $p=0,00$), fogadták el a hitelességét ($r=0,59$, $p=0,00$) és vettek részt a Wikipedia szerkesztésében ($r=0,36$, $p=0,00$).

A válaszadók rangsorolásáról

A számadatokon kívül az online információ és a Wikipediából vett adatok oktatásban, kutatásban való használatára vonatkozó rangsorolás okait is szerették volna tudni. Az elemzéshez a kérdések mellett megadható szöveges magyarázatokat, véleményeket használták fel. A válaszokat három kategóriába sorolták és Microsoft Excel táblázatot használtak a betűrendbe sorolásukhoz. A kategóriák: negatív vagy pozitív viszonyulás a Wikipediához, illetve a hozzáállás megváltozása.

Az online információforrások az oktatásban témában több mint 100 résztvevő a keresőmotorok használatával kapcsolatban írt.

A negatív hozzáállás kategóriába sorolták azokat a megjegyzéseket, amelyekben a keresőgépek minőségével kapcsolatban ilyeneket írtak: nem megbízható; nehéz megítélni az értéket; a források többsége ismeretlen, megbízhatatlan és kérdéses a hitelessége.

A hozzáállás megváltozása kategóriába tartoztak azok a vélemények, amelyek a keresőmotorok használatával kapcsolatosan a résztvevők változó attitűdjéről szóltak, például: „Már nem vagyok annyira sznob a keresőgépekkel kapcsolatban, mint tíz éve”.

Pozitív hozzáállásként értékelték a következő véleményeket: Az online források naprakész információt, azonnal elérhető adatokat tartalmaznak és jó a keresés funkcionalitása. Az online források nagyon fontosak a szakterülete miatt, szükséges

nekik a web/internet napi használata. Sok, jó minőségű szabadon is elérhető forrás van. A távoktatásban oktatók szívesen használtak online forrásokat, mert azokat a hallgatók is el tudták érni. Előnyben részesítették a könyvtári forrásokat, de nagyon sok jó minőségű online elérhető információ is van, és a hallgatók sokkal járatosabbak a keresőmotorok használatában. Az oktatásban olyan anyagokat kell használni, amelyek minden hallgató számára elérhetők.

Több mint 120-an írtak a Wikipediából vett információk oktatásban, kutatásban való használatával kapcsolatban.

Negatív hozzáállást fogalmaztak meg azok, akik a Wikipedia hitelességét és minőségét nem megfelelőnek minősítették, és nem tartották megbízható forrásnak.

A hozzáállás megváltozása kategóriába tartoztak azok a vélemények, amelyek szerint: új fogalmak keresésekor, illetve ismert témákkal kapcsolatban gyors információhoz jutottak; egy ismert adat ellenőrzése céljából használták, amit esetleg utána még hiteles forrásokban ellenőriztek; csak ismert témában bíztak meg a Wikipediában.

Pozitív hozzáállásként értékelték a következő véleményeket: az oktatott témáját tekintve friss információt talált a Wikipediában; a műszaki szócikkek általában világosak és tárgyyszerűek; egy téma megismerésében kiinduló információként, segítséget nyújt; népszerű kulturális témákban használható információkat ad.

Következtetések

A felmérés a statisztikai elemzés segítségével értékes eredményeket adott további kutatásokhoz, a kérdőív kérdéseire fűzött magyarázatok elemzése pedig lehetővé tette, hogy ismeretekhez jussanak a különböző információs források használatára és megosztására vonatkozó szokásokról.

A kutatásban résztvevők egyetemi fokozata, besorolása, tudományos szakterülete és e-mailhasználata befolyásolta az információmegosztási szokásokat. Az eredmények azt mutatták, hogy bár a Wikipedia elfogadottsága elég alacsony ebben a körben, de azok az oktatók és kutatók, akik egyéb online forrásokat is gyakran használnak, azok a Wikipediát is gyakrabban veszik igénybe. Ebből arra lehet következtetni, hogy azokon a fakultáso-

kon, ahol magasabb tudományos fokozatú és/vagy az internethasználatban jártasabb oktatók dolgoznak, kiforrottabb információkereső stratégiájuk van, kevésbé merevek az információhasználat és -megosztás terén.

Ezek az eredmények további kutatások végzését indokolják. Folyamatosan vizsgálni kell az új információtechnológiai eszközök elfogadását és alkalmazását annak eldöntése érdekében, hogy vajon az egyetemi közösség számára a Wikipedia megfelelő tér-e az együttműködésre, közreműködésre és a tudás megosztására.

Irodalom

- [1] WATERS, N. L.: Why you can't cite Wikipedia in my class. = Communications of the ACM, 50. köt. 9. sz. 2007. p. 15–17.
- [2] COHEN, N.: Courts turn to Wikipedia, but selectively, 2007. elérhető:
<http://www.nytimes.com/2007/01/29/technology/29wikipedia.html>

- [3] NIZZA, M.: Life, Liberty and Wikipedia, 2007. elérhető:
<http://thelede.blogs.nytimes.com/2007/03/22/life-liberty-and-wikipedia/>
- [4] SPOERRI, A.: What is popular on Wikipedia and why? = First Monday, 12. köt. 4. sz. 2007. elérhető:
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1765>
- [5] CHESNEY, T.: An empirical examination of Wikipedia's credibility. = First Monday, 11. köt. 11. sz. 2006. p. 65–79. elérhető:
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1413>
- [6] CHEN, H.: The use and sharing of information from Wikipedia by high-tech professionals for work purposes. = The Electronic Library, 27. köt. 6. sz. 2009. p. 893–905.

/CHEN, Hsin-liang: The perspectives of higher education faculty on Wikipedia. = The Electronic Library, 28. köt. 3. sz. 2010. p. 361–373./

(Naszádos Edit)

Egy digitális könyvtár megvalósíthatósági tanulmánya

A londoni *Wellcome Library* úttörő jellegű, öt éves fejlesztésbe kezdett, melynek során egy olyan digitális könyvtárrá alakítja át magát, ahol különféle, stratégiaileg fontos témákban bőséges, változatos és dinamikus tartalom érhető majd el. Az első ilyen téma a modern genetika és annak alaptudományai. A terv nemcsak méretében ambiciózus (több mint 30 millió oldalt digitalizálnak 5 év alatt), hanem abban a tekintetben is, ahogyan a dokumentumokhoz való hozzáférést és azok megjelenítését elképzelik: egyetlen „integrált könyvtárban” tárolnak majd digitalizált képeket, teljes szövegű dokumentumokat, levéltári anyagokat, videókat és hangfelvételeket, valamint eleve digitálisan született tartalmak archivált másolatait. A felhasználók mindezeket egy gazdag funkcionalitású, webkettes eszközöket is tartalmazó, vonzó felületen keresztül érhetik majd el.

Tekintve, hogy a *Wellcome Library* nem rendelkezik olyan infrastruktúrával, amilyennel egy ilyen szintű integrált digitális könyvtár megvalósítható lenne, ezért 2009 novembere és 2010 májusa között elkészítettek egy megvalósíthatósági tanulmányt, amelyben meghatározták a kulcskérdése-

ket, és hogy milyen módon lehetne elérni a kitzűzött célt.

Az első kérdés az volt, hogy vajon a könyvtár meglévő, *Safety Deposit Box (SDB)* nevű rendszere, amelyet eddig a „born-digital”, vagyis a digitális formában született anyagok megőrzésére és nyilvántartására használtak, alkalmas lenne-e nagy tömegű digitalizált tartalom menedzselésére is, beleértve olyan összetett objektumokat, mint a könyvek és a videofelvételek. Meg akarták azt is vizsgálni, hogy a JPEG 2000 képfórmátum használható-e ebben a környezetben, illetve hogy lehet-e „röptében” konvertálni megtekintésre alkalmas formátumokra, hogy érdemes-e átmeneti tárolót (cache) használni a megjelenítés gyorsítására, és hogy hogyan oldható meg a teljes szövegben való keresés? További két feladatként a METS metaadatszabvány alkalmazhatóságát jelölték meg, valamint egy munkafolyamatmenedzsment-rendszer beszerzésének szükségességét, mert felismerték, hogy a jelenlegi, ad hoc módon kialakított és gyűjteményspecifikus nyilvántartások hosszú távon nem lesznek alkalmasak a nagy tömegű, többféle forrásból származó, változatos

formátumú digitális objektum leíró és adminisztratív metaadatainak kezelésére.

A könyvtár digitális szolgáltatásokkal foglalkozó osztálya a megvalósíthatósági tanulmány elkészítéséhez segítséget kért az SDB szállítójától: a *Tessella* cégtől, valamint a *Veridian* nevű megjelenítő rendszer fejlesztőjétől: a *Content Conversion Specialists GmbH*-től (CCS).

Első lépésként a Safety Deposit Box 4-es, még fejlesztés alatt álló verzióját vizsgálták meg abból a szempontból, hogy alkalmas lenne-e a digitális könyvtár raktározási (back-end) funkcióit ellátni, valamint egy harmadik féltől származó megjelenítő (front-end) rendszerrel együttműködni? A megvalósíthatóságot demonstráló (proof-of-concept) tesztrendszer sikeresen be tudta fogadni a JPEG 2000 képfájlokat és a különféle videoállományokat is egy mintaként létrehozott beadási csomag (submission information package) formájában. Egy ilyen SIP egy XML protokoll fájlból áll, mely azt jelzi az SDB rendszernek, hogy egy objektumhalmaz várakozik betöltésre, valamint magából a tartalomtól, ami egy „logikai objektum” (pl. egy könyv összes oldalképe). A fájl formátumának beazonosításához, validálásához és jellemzőik meghatározásához készült *JHOVE* modul segítségével az SDB képes volt a JPEG 2000 állományok technikai adatait kiolvasni és ezeket az adminisztratív metaadatokat eltárolni az adatbázisában. A könyvtár által választott videoformátumokat (MPEG, WMV és Quicktime) ugyan egyelőre még nem támogatja az SDB, de a jövőben egy további fájllemező eszközt, például a *MediaInfo*-t is bele lehet majd építeni. Sikeres volt a *Veridian* megjelenítővel való együttműködés demonstrálása is. A folyamat első lépése az, hogy a *Veridian* egy *submitRequest* SOAP üzenetet küld az SDB-nek, és egy szolgáltatási csomagot (dissemination information package) kér tőle – az igényelt egyedi dokumentum vagy összetett logikai objektum azonosítója mellett megadva azt is, hogy az FTP szerveren belül melyik mappába kerüljenek a fájlok. A második fázisban az SDB nyugtázza a kérést, összeállítja a csomagot és felteszi a megadott helyre. Végül egy *JobCompleteRequest* SOAP választ küld a *Veridiannak*, melyben jelzi, hogy a kért DIP exportálása megtörtént. A *Tessella* további módosításokat javasolt az SDB API-jában és a beadási munkafolyamatban ahhoz, hogy minél jobban illeszkedjen a tervezett rendszerbe. A közeljövő feladata lesz az, hogy a könyvtár összevesse az SDB átalakításának költségeit és előnyeit a piacon kapható egyéb szóba jöhető *DAM* (*Digital*

Asset Management), vagyis digitális vagyongazdálkodási rendszerek jellemzőivel, és hogy megfogalmazzon egy részletes tenderkiírást.

A digitális tartalom megjelenítésével, a teljes szövegű kereséssel és a metaadatokkal kapcsolatos kérdések esetében az ezeken a területeken jártas CCS szakembereit bízták meg a döntésekhez szükséges információk összegyűjtésével és ajánlások kidolgozásával. A sokféle kapható tartalomkezelő rendszer közül a demonstráció céljára választott *Veridian* a fent leírt módon képes az SDB-vel együttműködni, majd a *Tessella* szervereiről átvett JPEG 2000 képfájlokat JPG formátumra konvertálva – és a cache tárhoz töltve – azokat megjeleníteni egy webes böngésző segítségével a felhasználó számára, aki azután nagyíthatja, tologathatja, lapozhatja stb. őket. A cache beiktatása jelentősen meggyorsíthatja a folyamatot, mert ha valamelyik felhasználó egy olyan oldalt kér le éppen, amely megtalálható ebben a korlátozott méretű átmeneti tárolóban, akkor már nem kell kivárnia a konvertáláshoz szükséges időt. A cache szükség esetén kézi vezérléssel előre is feltölthető vagy kiüríthető. A felkért szakemberek csak a megvalósítandó rendszer infrastruktúrájával foglalkoztak, a leendő honlap külalakjával, a navigációs, nézegető, letöltő, illetve web 2.0-s funkciókkal nem, ezért ezek teljes körű specifikálása egy későbbi feladat lesz, mint ahogy a tartalom tényleges megjelenítési sebességének tesztelése is, ezúttal már a *Wellcome Trust* saját szervereit és háttértárait használva.

Mivel a könyvtár szeretné valamennyi digitalizált dokumentumát gépi felismertetés után kereshetővé tenni, a CCS-től erre vonatkozóan is javaslatokat kértek. A szakemberek a betűfelismerést jelentő OCR mellett a dokumentum szerkezetét felismerő ICR-t (Intelligent Structure Recognition) is ajánlották, valamint szótárak és fogalomlisták alkalmazását a fontos kulcsszavak beazonosításához és automatikus címkézéséhez, továbbá – ahol szükséges – a szöveg átírását vagy átfordítását, így maximalizálva a teljes szövegű keresés pontosságát és relevanciáját. A különböző dokumentumtípusokhoz a könyvtárnak célszerű lenne indexelési profilokat definiálni, ezáltal biztosítva azt, hogy minden esetben megfelelő módon történjen a digitalizált szöveg indexelése. Az indexelés által okozott többletterhelés várhatóan nem lesz nagy a könyvtári anyagok esetében, tekintve hogy ezek tipikusan 250-300 oldalas könyvek, oldalanként kevesebb mint 500 szóval. Átlagsebességgel számolva mintegy 150 könyvet lehet majd óránként

leindexelni. Keresőrendszernek az elterjedt *Solr* szoftvert lehetne használni, amely a *Lucene* indexelőre épül, és gyorsan képes találatokat adni akár igen nagy méretű adatállományokból, akár igen sok felhasználónak is. Ha túl nagy lenne az indexállományt szolgáltató gép terhelése, akkor további szerverek is beállíthatók. Az OCR-es szövegek mellett lehetőség van átírt levéltári kéziratok, valamint eleve digitálisan született, majd archivált tartalmak leindexelésére is. A szöveges kereséssel kapcsolatos követelmények teljes körű specifikálása mellett további feladat még annak megvizsgálása, hogy a digitális gyűjtemény indexe hogyan lesz majd beépíthető a könyvtár *Encore* nevű metakeresőjébe.

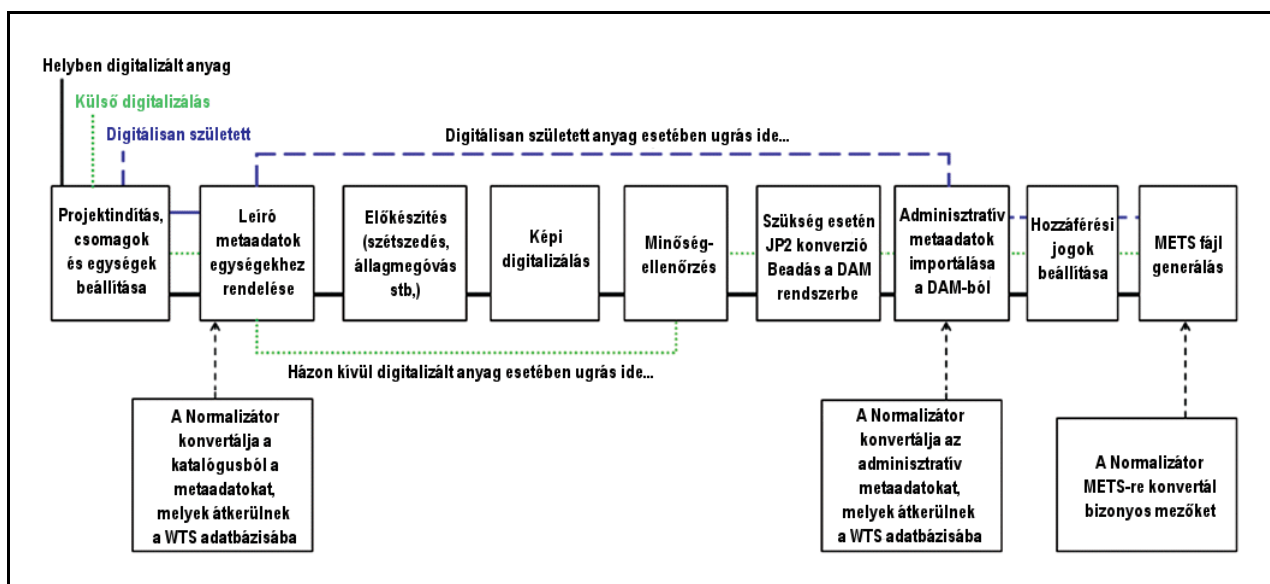
A könyvtár szándéka szerint METS fájlokban tárolja majd a digitális dokumentumok metaadatait: a katalógusból származó bibliográfiai leírásokat, az SDB adminisztratív metaadatait, valamint a hozzáférést szabályozó információkat. Minden logikai objektumhoz tartozik egy ilyen fájl, amely összehozza az objektumot alkotó elemeket (pl. egy könyv oldalait, egy videofelvétel egyes szakaszait és különféle formátumait, az egy levéltári egységhez tartozó iratokat stb.). A CCS szakértői segítettek a METS fájlok szerkezetének megtervezésében és további tanácsokat adtak a használatukkal kapcsolatban. A legfontosabb javaslatuk az volt, hogy a könyvtár készítse el a saját METS profilját. Ez a profil szolgál majd hivatkozásként a könyvtár által használt METS fájlokra. Továbbá a METS ALTO nevű kiegészítést ajánlották az OCR-ezett dokumentumok szerkezetének leírására (vagyis az ICR adatok és a szavak helyét jelző koordináták tárolására). Mind a METS, mind pedig az ALTO széles körben használt szabványos megoldások a nagyméretű digitalizálási projekteknél. A CSS javaslata szerint a METS fájlokban a leíró adatokat a *MODS (Metadata Object Description Schema)* séma szerint kellene tárolni, míg a képfájlok adminisztratív metaadatait a *MIX (Metadata for Images in XML)* sémának megfelelően. Hogy végül is milyen metaadatszabvány(oka)t választanak a bibliográfiai és a technikai információk leírása, illetve hogy használják-e majd az ALTO kiegészítést a digitalizált dokumentumoknál, az későbbi döntésektől függ, mint ahogy az is jövőbeli feladat, hogy véglegesítsék és elkészítsék a Wellcome saját METS profilját (figyelembe véve majd a választott megjelenítő rendszer igényeit is).

Mint ahogy arról korábban szó volt, már a tervezési fázisban nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvtárnak szüksége lesz egy munkafolyamat követő rend-

szerre, amellyel nyilván tudja tartani a digitalizálási műveleteket, illetve amellyel összesíteni és METS formátumban exportálni lehet a különféle metaadatokat. Ezzel a rendszerrel kellene továbbá adminisztrálni az eleve digitálisan született anyagok archiválását is. A megvalósíthatósági tanulmány készítésekor a könyvtár felvázolta egy ilyen rendszer modelljét és körülnézett a piacon a szóba jöhető termékek között. E munka összegzéseként a digitális szolgáltatások osztályán dolgozó szakemberek egy jelentésben leírták, hogy hogyan működhetne egy ilyen rendszer a gyakorlatban, hogyan illeszkedne be a digitális könyvtár architektúrájába, és hogy milyen elvárások vannak vele szemben, amelyeket majd az ajánlatok közül kiválasztott szoftvernek teljesítenie kell. Saját modelljük megtervezéséhez kezdetben a *Walesi Nemzeti Könyvtárban* működő „testreszabott” rendszert vették alapul, amely nemcsak az egyes részfolyamatokat (pl. digitalizálás, minőségellenőrzés) tartja nyilván, hanem a metaadatokat is aggregálja, és előállítja a tartalom megjelenítéséhez szükséges METS fájlkat is. De ahogy az előkészítő munka előrehaladtával egyre jobban tisztázódott a metaadat köre, és miután más munkafolyamatnyilvántartásokat is megnéztek, rá kellett jönniük, hogy túl nagy elvárás egy ilyen rendszertől az, hogy képes legyen mindenhol begyűjteni és METS formátumban exportálni a metaadatokat. A legtöbb kapható rendszerrel túlságosan sok fejlesztésre lenne ehhez szükség, és ezt a könyvtár szerette volna elkerülni. Végül is a modellt két külön rendszerből építették fel: egy *WTS (Workflow Tracking System)* és egy *Normalizátor (Normaliser)* nevű részből, melyek együttműködését a mellékelt folyamatábra mutatja (1. ábra). A WTS rendszer fogja nyilvántartani az egyes résztvevőket, és ebben csak korlátozott mértékű adatbevitel történik, míg a metaadat nagy részének importálását, konvertálását és METS exportját a Normalizátor végzi majd.

A WTS esetében a következők az elvárások:

- projekt-, köteg- és egyedi szintű nyilvántartás;
- minden egységhez leíró metaadatok rendelése a vonalkódok alapján;
- grafikus beviteli felület a feldolgozóknak;
- felhasználók és felhasználói csoportok hozzáférési jogainak kezelése;
- a munkafázisok követése a felhasználói input alapján (pl. kipipálható, hogy az „állagmegóvás megtörtént”), beleértve azt is, hogy mikor zajlott le valamelyik résztvevő és ki végezte el;
- a dokumentumegységek aktuális helyének követése, szintén felhasználói bevitelre alapozva;

1. ábra Háromféle munkafolyamat végigkövetése a WTS rendszerrel és a Normalizátorral

- parancssorból végrehajtható műveletek (mint pl. a képek JPEG 2000 formátumra való konvertálása);
- különböző jellegű, eltérő lépésekből álló munkafolyamatokhoz való rugalmas alkalmazkodás;
- a metaadatok szabványos formátumban való tárolása egy adatbázisban.

A Normalizátor, amely egy önálló, a többi könyvtári rendszertől független, de a WTS adatbázisát használó alkalmazás lesz, ilyen funkciókat lát majd el: a könyvtár katalógusából (amely a MARC21, illetve az ISAD(G) szabványokra épül) és a digitális objektumokat kezelő rendszerből átveszi a metaadatokat és leképezi a WTS által használt adatmezőkre, így módon aggregálva őket. Ugyancsak átkonvertálja egyes kiválasztott adatmezők tartalmát a WTS adatbázisából a DAM rendszerbe (hogy a katalógusból származó metaadatok bekerüljenek oda is bizonyos adminisztrációs célokra), valamint a Wellcome saját profilja szerinti METS kimenetet is előállítja. A Normalizátort várhatóan parancssorból fogja meghívni a WTS szükség esetén. Nyitott kérdések itt is maradtak még: például, hogy milyen kész alkalmazások léteznek ezekre a leképezési feladatokra; hogy a könyvtári dolgozók képesek lesznek-e létrehozni és szerkeszteni az inputot és outputot szabályozó, XML formátumú *mapping* fájlokat; és hogy a Normali-

zátort valóban elég-e csak parancssorból futtatni, vagy ehhez is kellene egy önálló grafikus kezelőfelület?

A Wellcome Library azzal, hogy lefolytatott egy részletes megvalósíthatósági vizsgálatot – felmérve a meglévő rendszerei lehetőségeit és felvázolva az új rendszerekkel kapcsolatos elvárásait – képessé vált arra, hogy megtervezze és a következő két évben kifejlessze az új digitális könyvtárhoz szükséges infrastruktúrát. Annak köszönhetően, hogy elegendő időt szántak a modellalkotásra, az egyes részrendszerek alapvető funkcióinak és együttműködésük lehetséges módjainak specifikálására és tesztelésére, a könyvtár abban a tudatban léphet tovább a tendereztetési fázisba, hogy a főbb hiányosságokat és függőségeket sikerült felderíteni és megoldásokat találni rájuk. A tanulmány elkészítésében nagy segítséget jelentettek a külső szakértők, és a velük való konzultáció arra is felkészítette a könyvtár munkatársait, hogy hogyan kell majd kommunikálniuk a szóba jöhető rendszerek beszállítóival.

/HENSHAW, C. – SAVAGE-JONES, M. – THOMPSON, D.: A digital library feasibility study. = LIBER Quarterly, 20. köt. 1. sz. 2010. p. 53–65./

(Drótos László)

Kézi mobileszközök használata és hatásuk a könyvtári szolgáltatásokra

A számítástechnikában és a hálózati technikában bekövetkezett változások következtében a könyvtári szolgáltatások megváltoztak. A kézi mobileszközök, mint a *PDA (personal digital assistant = kézisámítógép)* vagy a webes mobiltelefonok terjedése indokoltá teszi annak vizsgálatát, vajon a könyvtári szolgáltatásokat is elérhetővé kell-e tenni ezeken az eszközökön? A *Washington State University (WSU)* könyvtárhasználói körében végzett kutatás azt vizsgálta, van-e igény a könyvtári katalógus mobileszközön való használatára.

Korábbi kutatások szerint a könyvtárral kapcsolatos tevékenységek közül leggyakrabban a katalógus elérését, dokumentumok olvasását, adatbázis és olvasható referenzanyagok elérését említették a megkérdezettek. A PDA-t az egyetemi dolgozók referenzeszközként, a hallgatók pedig e-könyvek és weboldalak olvasására használnák. Leginkább abban a lehetőségben látnak gyakorlati előnyt, hogy az adatbázisban és a katalógusban végzett keresések eredményét letöltenék, a keresést elmentenék. Újbóli kapcsolódáskor a korábbi keresés végrehajtható és a PDA-n elmentett találati halmaz aktualizálódna. A használók által említett tartalmak többségénél a PDA-n történő elérés a könyvtár számára pluszköltséget jelent.

A korábbi kutatásokban a megkérdezettek közül csak kevésnek volt mobileszköze, azóta azonban jelentősen megnőtt az arányuk. Az *ALA (American Library Association)* jelentése szerint 2007-ben az egész világon már több mint 115 millió mobileszközt szállítottak.

Az USA könyvtárai figyelnek az új felhasználói igényekre, és már elindítottak a kézi mobileszközökre fejlesztett alkalmazásokat. Ilyen például a WSU könyvtáraiban az *Innovative* integrált könyvtári rendszer *AirPAC* csomagja, amely csökkentett webkereső funkcióval és kisképernyőn való megjelenítéssel rendelkezik.

Módszer

A WSU könyvtárhasználói körében végzett vizsgálat célja annak felmérése volt, hogy a használók el akarják-e érni a könyvtári OPAC-ot kisképernyőn, valamint, hogy milyen hatással vannak az egyetemi könyvtárakra a mobileszközök. A kutatók kérdő-

ívet szerkesztettek, amelyet kétféle, online és nyomtatott formában is elérhetővé tettek.

Eredmények

Az online kérdőívet 84-en töltötték ki, nyomtatott formában pedig 122-en adtak választ a kérdésekre. A válaszadók több mint fele egyetemista, 18-24 év közötti volt, és rendelkezett legalább egy vagy mindkét eszközzel (PDA és mobiltelefon). Egyik mobileszköze sem volt ezzel szemben a megkérdezettek 37,4%-a.

A kutatás eredményei szerint a válaszadók 45,2%-a használná a könyvtári katalógust mobileszközön, függetlenül attól, hogy éppen volt-e webes mobileszköze. Az ilyen készülékkel nem rendelkezők 42%-a nem használná készülékét az OPAC elérésére, míg a webes mobileszközzel rendelkezők 58,4%-a használná a könyvtári katalógust ilyen eszközön is. Többen megemlítették, hogy a webes mobileszköz használata költséges, ezért nem használnák.

Megállapítások

A kérdőívek szerint tehát van igény és érdeklődés a könyvtári katalógus mobileszközön történő használatára, azonban a WSU könyvtáraiban használt *AirPAC* vagy hasonló IKR megoldások költségesek. A felmérés szerint a használat nem lenne olyan mértékű, hogy a könyvtárak ilyen fejlesztést finanszírozzanak.

Bár a mobileszközök piaca folyamatosan nő, a nagyobb képernyővel rendelkező eszközök használata (pl. laptop, netbook) még mindig túlsúlyban van. 2007-es adatok szerint az Egyesült Államokban a hallgatók 66,4%-ának volt laptopja, PDA-ja azonban csak 15,7%-uknak.

A mobileszközök fejlesztése folyamatos, és mivel wi-fi kapcsolatra is alkalmasak, és egyre több alkalmazás érhető el ezeken, várható a nagyobb mértékű elterjedése. Az új termékekre, mint az iPhone, iPod touch, BlackBerry, már könnyen letölthetők, tárolhatók, megtekinthetők PDF dokumentumok, és egyéb Microsoft Office fájlok. Tekintettel a piac előrevetíthető fejlődésére, elsősorban

egyetemi környezetben várható az eszközök terjedése; a könyvtáraknak fel kell készülni arra, hogy szolgáltatásaikat ezeken is nyújtani tudják. A kérdés az, hogy melyek legyenek elérhetőek így is. Van már példa katalógus elérésére (Innovative AirPAC), a könyvtári szolgáltatások palettája azonban ennél szélesebb.

Jó példákat láthatunk az Egyesült Államokban, ahol több könyvtárban már mobilkészüléken is elérhetőek egyes szolgáltatások. Ilyen például a népszerű *Worldcat.org* (www.worldcat.org/m) szolgáltatás, amely az OCLC mobil keresőfelületén érhető el. Természetesen az összes funkció, amit a normál weboldal kínál, nem használható kisképernyős mobilkészüléken.

A *Washington DC Public Library*-ban iPhone/iPod touch alkalmazás van, amely lehetővé teszi a felhasználóknak a katalógusban történő keresést, előjegyzés készítését, valamint információ lekérdezését a tagkönyvtárak elérhetőségéről. Néhány intézmény saját maga fejlesztett weblapjához mobil interfészt, például a *North Carolina State University* könyvtárai. Lehetővé tették a katalógus keresését, információ kapható a könyvtár publikus számítógépeinek elérhetőségéről, a könyvtár nyitvatartási idejéről stb. (www.lib.ncsu.edu/m/index.html).

Vannak olyan intézmények, amelyek weboldaluk szöveges elérését teszik lehetővé, ezek használata mobilkészüléken is könnyebb.

Hasznos szolgáltatást nyújt a *Harvard University* könyvtárainak mobil oldala (<http://hcl.harvard.edu/mobile/>) is: itt valós idejű információt kaphatunk a kampuszon lévő könyvtárak nyitva tartásáról.

A hagyományos feladatokon túl egy könyvtár számtalan egyéb szolgáltatást is nyújt felhasználói számára. Ilyenek például: elektronikus kiadványok,

linkfeloldók, nyílt repozitóriumok, külső adatbázisok által használt OPAC adatok, nyilvános adatbázisok, mint az Open WorldCAT és az Orbis/Cascade Alliance's Summit katalógusok elérése – ezek fejlesztése lehetséges és hasznos a mobilelés érdekében.

A mobil- és a kisképernyős eszközök használóit nem lehet figyelmen kívül hagyni a jövőben, ezért az ilyen eszközökön elérhető könyvtári szolgáltatások is egyre fontosabbá válnak. A könyvtárak és más információszolgáltatást nyújtó intézmények számára ezért megkerülhetetlen minőségi szolgáltatásaik fejlesztése, hogy azok mobilkészüléken is elérhetővé váljanak.

Irodalom (válogatás az eredeti cikkből)

GARRISON, J.A. – ANDERSON, T.L. – MacDONALD, M.H. – SCHARDT, C.M. – THIBODEAU, P.L.: Supporting PDAs: the experience of a health sciences library. = *Library Hi Tech*, 21. köt. 4. sz. 2003. p. 412–418. Innovative Interfaces (n.d.), "AirPAC" (www.iii.com/pdf/lit/eng_airpac.pdf)

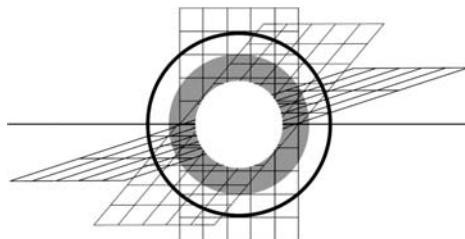
KROSKI, Ellyssa: Mobile devices. = *Library Technology Reports*, 44. köt. 5. sz. 2008. p. 10–15. (www.techsource.ala.org)

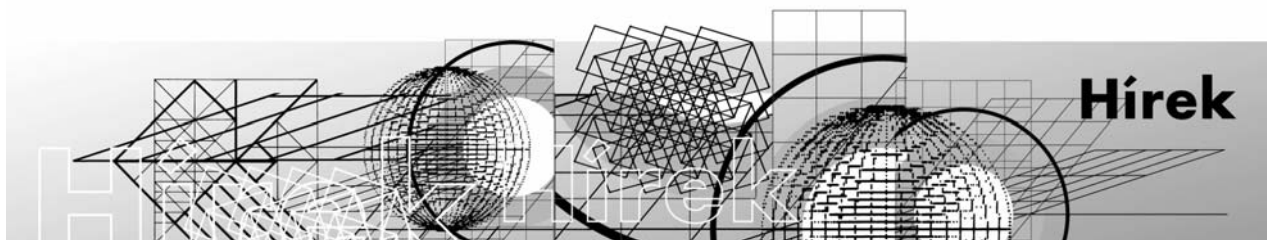
McCULLOUGH, J.: Redesigning library applications for pdas: ILS vendor perspective. = *Library Hi Tech*, 21. köt. 4. sz. 2003. p. 393–399.

SPIRES, T.: Handheld librarians: a survey of librarian and library patron use of wireless handheld devices. = *Internet Reference Services Quarterly*, 13. köt. 4. sz. 2008. p. 287–309.

/CUMMINGS, Joel: The use of handheld mobile devices: their impact and implications for library services. = *Library Hi Tech*, 28. köt. 1. sz. 2010. p. 22–40./

(Naszados Edit)

Új EBSCO adatbázis: Energy and Power Source

Az EBSCO új, *Energy and Power Source* nevű adatbázisa az energia teljes tárgykörét felöleli, így például a szén, az elektromos áram, a természetes gáz, a nukleáris energia, a petróleum, a megújítható energiák kérdéseit. Az adatbázis mind az iparban, mind a kutatásban dolgozók információs igényeit kívánja kielégíteni. Több mint 1000 publikációt, közte folyóiratot, magazint, monográfiát, kereskedelmi célú közleményt indexel napjainktól az 1960-as évek elejéig visszamenőleg.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 8. sz. 2010. p. 6./

Az EBSCO és a Thomson Reuters megállapodása

Az EBSCO Publishing és a Thomson Reuters megállapodott, hogy azok az intézmények, amelyek mind az EBSCO Discovery Service (EDS) és mind a Thomson Reuter's Web of Science előfizetői, az EDS keresőfelületén végezhetik a keresést, azaz a Web of Science teljes tartalmát ezúton is elérhetik.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 8. sz. 2010. p. 6–7./

Szövegfelolvasó az EBSCOhost adatbázisokban

A HTML-es teljes szövegű cikkek szövegfelolvasó (text-to-speech) tulajdonsággal bővültek az EBSCOhost adatbázisokban, anélkül, hogy ez többletköltséget jelentene az előfizetőknek. A felhasználónak lehetősége van akár egy mondatot vagy bekezdést, de akár a teljes szöveget is folyamatosan meghallgatni, miközben olvashatja is. A rendszer két színnel egyidejűleg jelzi, egyfe-

lől a felolvasásra kiválasztott szöveget, másfelől azt a szót, amelynek beolvasása éppen folyik. A felhasználó beállíthatja a kívánt beszédsebességet, illetve, hogy melyik angol nyelvi változatot szeretné hallani a három közül: amerikai, brit vagy ausztrál.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 9. sz. 2010. p. 3– 4./

Az EBSCO megvett két Sage adatbázist

Az EBSCO megvette a Sage-től a *Criminal Justice Abstracts*-et és a *Communication Abstracts*-et. A *Criminal Justice Abstracts* bibliográfiai adatbázis a kriminológia tárgyban, 270 folyóiraatra, 200 000 rekordra kiterjedően, a *Communication Abstracts* a világon megjelenő kommunikáció tárgyú cikkeket dolgozza fel, 235 000 rekordban. A két adatbázisra mostantól csak az EBSCOhost-on keresztül lehet előfizetni.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 9. sz. 2010. p. 4./

Az EBSCO kiadta a World Textile adatbázist

Az EBSCO kibocsátotta a *World Textile* adatbázist, amely korábban az Elsevier terméke volt. A textilipari tárgyú adatbázis 1970-től napjainkig dolgozza fel a kutatók számára a tudományos, kereskedelmi, műszaki és gazdasági publikációkat egy sajátos, a tárgynak megfelelő osztályozást használva. Emellett az amerikai, a brit és az európai szabadalmakat és szabványokat. Az adatbázis több mint 200 nemzetközi folyóiraatra támaszkodik és archív állománya több további adatbázisra is kiterjed. Az összes rekord száma eléri a 370 000-et.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 9. sz. 2010. p. 7./

A Gale kiadó új, In Context online portfóliója

A Cengage Learninghez tartozó Gale kiadó online adatbázisainak egy új generációját indította útjára *In Context* adatbázis-sorozatával, amely a korábbi, ún. *resource centereket* váltja fel. Ezzel az új online tanulóeszközzel a könyvtárak a tantermekbe jutnak be, megbízható információt nyújtva webportálszerű felületen. Az *In Context* adatbázisok célja a diákok kritikai gondolkodásának és korszerű információhasználatának előmozdítása. Az *In Context* termékek a felhasználóknak olyan eszközöket nyújtanak, mint például az egyes témák összefoglalása, a gyors ténykeresés, az „ezt értetted alatta?” típusú visszakeresés, az audió és videó mellett a térképek, az interaktív komponensek, a felolvasó technológia, a más nyelvre fordítás, a web 2.0-ás tulajdonságok, a közösségi oldalakra linkelés, az egyedi használói igényekre való igazítás.

Egyelőre a következő *In Context* adatbázisok érhetőek el: *Biography, Canadian Edition; History: U.S.; History: World; Opposing Viewpoints; Science; Student Edition*.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 8. sz. 2010. p. 10–11./

A Gale kiadó megjelentette a Making of Modern Law: Primary Sources, 1620–1926 adatbázist

A Gale kiadó *Making of Modern Law: Primary Sources, 1620–1926* c. digitális archívuma a jogi könyvtárak és az amerikai történelmet tanulmányozók érdeklődésére számíthat, kiegészíti a *Making of Modern Law: Legal Treaties, 1800–1926* archívumot. Forrásanyagát tekintve elsődlegesen a *Lillian Goldman Law Library*, a *Yale University* és a *Law Library of Congress* gyűjteményére támaszkodik.

1,85 millió oldalt, 1350 címet és 2225 kötetet ölel fel, így valódi aranybánya a jogtörténetet tanulmányozó kutatók számára, hiszen az anyag a legtöbb könyvtárban eddig nem volt meg, most viszont a felhasználók asztalán érhető el.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 8. sz. 2010. p. 11./

A Proquest és a Condé Nast együttműködésében készül a Vogue Online

A Proquest és a Condé Nast kiadó megállapodást kötött a Vogue USA-beli kiadás teljes tartalmának digitalizálására, amelynek eredményeképpen az 1892 óta kiadott magazin minden egyes oldalának tetszőleges részletére lehet majd keresni az online adatbázisban, legyen az akár egy hirdetés. A digitális archívum 50 000 képgazdag oldalt fog tartalmazni. A képeket szakszerkesztők indexelik, így a felhasználók a legkülönbözőbb szempontok szerint kereshetnek, például: a ruha fazonja, a ruhatervező, az előállító, a forgalmazó.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 10. sz. 2010. p. 2./

A Proquest elindította a Proquest Dialog szolgáltatást

A Proquest új szolgáltatása, a *ProQuest Dialog* jelentős lépés a *Dialog* és a *DataStar* egységesítése útján, miközben az új innovatív kereső felület egyszerűbbé teszi a keresést, pontosabb, áttekinthetőbb és teljesebb eredményt ad. A fejlesztés 18 hónapi munka eredménye, amely során különböző szintű felhasználók, a kezdőtől a professzionálisig tesztelték az felületet. A ProQuest Dialog első változata a vállalatoknál és kormányzati szerveknél dolgozó gyógyszerészeti és orvosi biológiai kutatóknak szól. Előfizetéses alapon érhetőek el az olyan adatbázisok, mint pl. az *Embase, BIOSIS Previews, MEDLINE, SciSearch*. Hamarosan további tartalmak is elérhetőek lesznek.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 9. sz. 2010. p. 1., 9./

A Springer továbbfejlesztette a SpringerLinket

A Springer továbbfejlesztette *SpringerLink* online platformját, amely közel 5 millió dokumentumot, közte e-könyvet, folyóiratot és referenszművet tartalmaz. Az új felület szemantikai kapcsolatot teremt az e-könyvek és a folyóiratok között. A *PDF Preview* a felhasználóknak lehetőséget ad, hogy az e-könyvek fejezeteibe betekintszen, és

Így meggyőződjön arról, hogy a tartalom megfelel-e az igényének. Az előfizetők nemcsak a teljes e-könyv tartalmát tekinthetik át, hanem böngészhetnek a különböző fejezetekben és azonnal letölthetik a kívánt tartalmat. Az új szoftver kapcsolatot teremt a vonatkozó tartalmakhoz a folyóiratokban és az e-könyv fejezetekben, így a felhasználó eldöntheti, melyik cikk vagy könyvfejezet a legmegfelelőbb találat kérdése szempontjából.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 10. sz. 2010. p. 4./

A Springer új szolgáltatása: a SpringerOpen

A Springer kiadó elindította a SpringerOpen szolgáltatását, amely a tudomány, a technika és az orvostudomány területén nyújt nyílt elérésű folyóiratokat a Springer által 2008-ban felvásárolt Biomed Centralal együttműködésben. A teljes SpringerOpen tartalom – beleértve a cikkeket, ismertetéseket, szerkesztői leveleket – azonnal mindenki számára előfizetés nélkül elérhető, akinek van internet- hozzáférése.

A SpringerOpen folyóiratok e-folyóiratok, a végleges cikkek a SpringerLink platformon online elérhetők, továbbá bekerülnek az olyan archívumokba, mint például a PubMed, illetve az intézményi repozitóriumokba.

A SpringerOpen folyóiratok a Creative Commons alatt kerülnek publikálásra, ami elősegíti a szerzői joggal védett munkák terjesztését; a Springer nem támaszt semmiféle kizárólagos kereskedelmi terjesztési jogot. A folyóiratok a szerzőktől

cikkfeldolgozási díjat kérnek a piaci szabályok szerint.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 10. sz. 2010. p. 8./

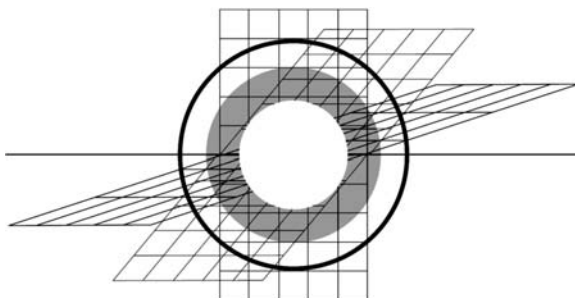
A holt-tengeri tekercek már online is elérhetőek lesznek

Az Israel Antiquities Authority a Google-Israellel karöltve digitalizálja a holt-tengeri tekercek teljes gyűjteményét. A legkorszerűbb technológiával készült archívum 900 kéziratot fog tartalmazni, mintegy 30 000 holt-tengeri tekercs fragmentumot, és szabadon elérhető válik a világon mindenki számára az interneten. A 2000 éves dokumentumokat korábban csak faksimile kiadásban lehetett tanulmányozni. A jeruzsálemi Israel Museumban féltve őrzött tekercek sötét helyiségben, hőfokszabályozott termekben tárolnak, mivel a fény károsíthatja őket. A termekben dolgozó négy magasan képzett szakember felügyeletével egyszerre csak két kutatónak lehet belépni a terembe és naponta csak 3 órára, így a digitalizálás komoly időbeli egyeztetést igényel.

Mivel a tekercek az eredetivel azonos minőségben lesznek láthatók, nem lesz szükség újabb feldolgozásukra később, és a jövő generációi számára is megoldódik a megőrzésük. A projekt keretében sok más kapcsolódó dokumentumot is digitalizálnak, köztük olyan leveleket és más írásokat, amelyek szabad szemmel már nem olvashatók, de az innovatív technológiáknak köszönhetően újra életre kelnek.

/Advanced Technology Libraries, 39. köt. 11. sz. 2010. p. 1., 10./

(Szántó Péter)

OXFORD BIBLIOGRAPHIES ONLINE

Introducing the most advanced and authoritative subject bibliographies available across the humanities and social sciences

Combining the best features of a research level encyclopedia and the traditional bibliography tailored to meet the needs of today's online researchers.

- **Selective lists of citations** to the best and most useful print and online resources
- **Headings** used to concisely identify the types of resources and key areas of scholarship, whilst helping to guide you through the entry
- **Specially-commissioned expert recommendations** provide narrative guides, supportive text, and annotations
- **Updated monthly** with new entries and updates to existing entries, with new modules added 3 times a year

NEW MODULES BEING REGULARLY ADDED

AVAILABLE 2010

- Atlantic History
- Biblical Studies
- Buddhism
- Classics
- Criminology
- Islamic Studies
- Medieval Studies
- Philosophy
- Renaissance and Reformation
- Social Work

AVAILABLE 2011

- Anthropology
- Cinema and Media Studies
- Communication
- Education
- Hinduism
- Latin American Studies
- Linguistics
- International Relations
- Music
- Political Science
- Public Health
- Sociology
- Victorian Literature

The screenshot shows the Oxford Bibliographies Online interface for the entry 'Callimachus of Cyrene' by Dele Claxman. The page includes a navigation bar with 'Previous', 'Next', 'Print', 'Email', and 'Cite' options. The main content area features an introduction, a table of contents, and a biography section. The introduction states that Callimachus of Cyrene was a central figure in the literary and scholarly community that flourished in Alexandria in the 3rd century BCE. The biography section notes that the only account of Callimachus's life to come down from antiquity is found in the *Suda*, a Byzantine encyclopedia from the 10th century, which associates him with the city of Cyrene. The page also includes a 'Table of Contents' sidebar with links to Introduction, Biography, General Overviews, Facts and Commentaries, Collections of Papers, Works, Primary Editions, Primary Scholarship, Essays, and Bibliography. A 'Back to Top' link is also present. The bottom of the page features a 'Find this resource' section with logos for ProQuest, WorldCat, and Google Scholar, and a note that the standard Greek edition was originally published in 1928-1930.

www.oxfordbibliographies.com

OXFORD
UNIVERSITY PRESS